

ИСКРА

У ТУЋЕМ СВЕТУ*)

— СНИЦА ИЗ ПОСМРТНИХ ХАРТИЈА + ДР. ЛАЗЕ ЛАЗАРЕВИЋА —

1870-те године дође у Берлин један Србин именом Видак Големовић. Млад човек од 20 година. Осредња стаса а необично плећат. Несразмерно развијене шаке и мускули руку, иначе може се казати мршав. Лице му је било детињско, недо-вољно марковано. Само бих по очима и по кожи која је с поља обе стране очију лако набрана рекао да је добродушан и да се ласно смеје, а према томе што му је на као што ре-кох несразмерно широким плећима седела помања глава, која се ласно и сло-бодно окреће, рекао бих да он ту главу ласно носи свуда и да не зна шта је то не могу или не смем. Он је крижач и дошао је у Берлин да ступи као кри-жач код познатог дувни-цаје Винтера. Са собом је донео један мали путни ковчег, једно писмо на Вин-тера, немачке речи: *ich habe, haue, medgen, bir u bilan esen*; 2 француске: *mosije u mersi* и 2 добра дуванџијска пожа у једној кеси од коже.

Кад сиђе са желе-зничких кола рекле кочи-јашу: хотел близу! одседе и ноћи у хотелу *Schinder-mayer*. Сутра дан узме пи-смо на Винтера и показа га првом Немцу, кога спрете на улици.

Немац се згледа.

*) Добротом госпође пок. Др. Лазе Лазаревића доносимо ову скицу на које ће читалац видети како је Лаза беложино идеје за при-поветке. Напомињемо, да је овај нацрт рађен у два пута: почет је

Видак му најпре показа писмо на онда руком на једну кућу.

— Хаус где овај седе.

Шваба нешто мрца. Видак ништа не разуме. Он опет лупи руком по писму на пружа на кућу.

— Хаус, хаус?

Аја, Шваба опет за свој рачун нешто трпа. Ви-дак се окрене од неџа и стаде поговати. Здравом је ружно поговати, ал' Шваби је било свеједно.

Од тога Швабе он се окрене једном жандару. Мислећи ваљда да је то какав госп. официр. Ви-дак скине капу и приђе. Покаже писмо и опет каже:

— Хаус?

Жандар прочита на глас целу адресу, на сле-же раменима.

— Где је тај хаус?

Жандар се сети, и показа му руком једног посача рекавши немачки „тај ће вас одвести“.

Али Видак не разу-ме. Он опет жандару ру-кама показује писмо и све виче „хаус, хаус!“

Жандар мрдну пр-стом на посача. Узме писмо од Видака на га даде по-сачу. Видака удари малко по плећима и показа ру-ком да иде за посачем.

Одоше.

Кад Видак, навањени паравином српски Бога, пре-да Јуденфрајнду писмо и овај прочита, отпоче по-годба.

Јуденфрајнд је имао чак толико познаница о свету, да је знао да смо ми Словени, да не једемо људско месо,

нисаљком, а заврши мастилом. И ако се из њега неће видети какав је Лаза у напону свог творачког духа, ипак је овај нацрт драгоцен податак за ближе познавање нашег великог приповедача. — Уреди

ГОСТА ШУМЕНКОВИЋ

да пијемо једну сорту коњака и да смо Хришћани. То му је било довољно да дође на врло срећну идеју да поведе два Руса и једног Пољака из његове фабрике, и да се прени из општинског у Видаким.

Споразумљиво је ишао врло тихо. Видак је он истина свим силама трудио да се споразуме с браћом Славјанима. А да би то ишло што је могуће лакше, он је говорио истина српски, али „запосећи на немачки“. На пр. „Он мени платиш цен дуката, ја гут сечин табак“.

Елем како било споразумеше се да Јуденфрајнд плати њему 25 талира месечно, а овај да крижа од јутра до мрака.

Добро!

Сад оде с Русом да тражи квартир и нађе у Ци-мерштрассе једну собицу на петом кату, куда у вече одвуче свој ковчег, ножеве и своја широка плећа, која се газдарици тако јако допадоше.

Видак одмах извади своју малену записницу, и стаде цртати на свој начин план Берлина. Ту је било неколико улица, од којих се у две налазе два крста. Један је крст био његов стан, други фабрика Јуденфрајндова.

Рус се опрости. Видак оста сам.... Ствари.... Он се пресвуче, а био је кицош, и пође „да тражи Србе“. Већ је давно било превалило подне, али он не осећаше да је и најмање гладан, а мисао да ће наћи каквог Србина и да ће с њим заједно ручати, тако га силно оживљаваше, да га нека ватра подиђе у образе и очи му се светлише као жеравица. Изађе из свога стана, стаде пред кућу и добро је промера, да је не заборави. После бедежећи улице у своју записницу, и правећи по њој неке чудновате се њега само разумљиве знаке, пође по Берлину, завирујући у лице свакога кога сретне, и добро слушајући да л' ће чути где год српску реч. — Залуд! — Сад види једног човека с раснученом јаком и без кравате. Завратио главу на вија по изложима. Ни с ким се не поздравља. На десном рукаву велика нека бела масница — то мора бити Србин! Видак му пиљи у очи,

не сме да га ослови. Пође к њему, ал' се онет врати. Најзад одлучи у себи да то ипак није Србин, и управо

не зна одкуд би то и могао бити Србин. После срећно другог поглед у врло финим хаљинама, са великом зеленом цилиндром, цилиндаром и врхуном кошуљом, завирује свакој женској у очи — ово је за цело Србин! Видак би већ да пружи руку, да каже: „молим Вас, господине, и ја сам Србин“ али не сме. Сад се досети нечем другом. Пође за тим човеком и стаде зевати, покривајући руком уста и говорећи кроз зубе и зевање: „о, боже, боже!“ Али онај се човек не окрете. Није ни то Србин, нити је налик на Србина. Видак тумараше све даље — нигде да чује српску реч! Нешто налик на очајање текну га кроз груди. Већ хоће и вече. Умор га свладао, а под ламичицом осећа нешто празно. Види да мора напустити са свим бар за данас тражење Срба, и да мора сам вечерати. Сврати у једну ресторацију у Мауерштрассе.

Како ништа друго није знао осим „ринфлајш и бифтек“ он поручи бифтек, метну после наполендор на сто, и паре, које му момак врати, тури у шнаг не бројећи, јер их не познаваше.

Кад вечера изађе из гостинице; на свом плану начини још један крст, и оде кући. Уђе у собу где га дочека газдарица. Она, Немица, не могући веровати да има двоношца који не разуме немачки, са свим спокојно говораше немачки, питајући Видака како му се допада Берлин, је ли видео царева кола и бранденбуршку капију, и да ли он мисли да има срећнијег и паметнијег народа од Немаца. Онда удари у плач што су јој „француски пси“ убили неког далеког зета, што је порез подигнут и што је један студент ту неки дан псовао Бизмаркову праљу. — Видак се на све то тако лепо смешио, тако паметно одговарао: „јојо“ да газдарица окуражена само даље декламоваше, и бог зна кад би престала да Видак не иштући допуштења зане ципелама о столицу те их скиде, разастре обојке на отворен прозор и руком показа на постељу.

ВОЈВОДА ЛАЗАР

— 1539 —

(МОНОЛОГ)

Над врхом крста златна
Сунашце тихо светли;
Будућа слава то је,
То веснеке среће лети;
Лети крај звезде бајне
Да плете венце слајне,
О славо лепа!
Како си дивно мила,
Како ти лепо краси
Слободну главу слободна круна!
И земља крви пуна
Ево се прену, диже...
Суза ми сузу стиже
Из волног ока мога;

Радосни дани то су;
Нек проне крвца моја!
Стамболе, врата твоја
Пронашће разорена;
Минаре пашке доле,
Пљуснуће Босфор-море,
Јекнуће слава стара.
Данак ће доћи вољи,
Никнуће зора рузна.
О теци, крви бујна
Војводе Лазара! —
Хал како лепо светли
Знамење српских дана;
Ој како крвца лети

Из мојих тешких рана!
А са њом уздах многи,
Гаврана јато врано,
Грохотом гласа свога
Опело чате тужно
Врх царства сурваного.
И силни милиони
Дигнуће главе горе
Српско ће пљуснут' море
Ко крвца што тече моја.
Турчине горди,
Пронашће слава твоја!...

1880. године.

† Војислав.

ЗИМА

СЛИКА ИЗ ПРИРОДЕ

Са извесном сетом бацамо свој поглед преко снегом завејаних поља и гора. Поља су опустела, луг је усамљен, дрвље је оголено а ветар се игра са голим шиљем и сувим лишћем. Ваздух је такође усамљен, јер нема веселих јата тица и не чује се зујање безбројних инсеката. Хитни сури облаци сипају густе праменове снега на замрзлу земљу; реке и потоци оковани су леденим оковима, ако је студен достига онај степен на коме се мрзну.

Изгледа, да је природа потпуно мртва, да је од ње одбегло сав бујни живот, да се више никад не поврати; али то изгледа само летимичном погледу, али пажљивом не може измаћи неопажено било живота ни испод ледене покривке, јер чега је као нестало, само је легло да отпочине у другом облику живота, легло је да прикупи нове свеже моћи за бујне дане пролећа. Природа зими довршује свој ток, баца са себе стару одећу да је замени новом.

У зимње доба није се живот укочио, него се је само повукао, он почива у клицама и пунољцима, у зимском спавању извесних животиња, у ларвама и чаурама. Овај се мирни органски живот превиђа зато што га наткриљује друга — анорганска природа, која се оцажа у мржњењу, падању снега, стварању леда и т. д.

Органска природа око нас пала је у зимски сан, па и сам човек није могао да се ослободи испод моћи зиме. Утицаји мењања доба вреде толико исто и за нас колико и за биљке, инсекте и све остало што подлежи томе утицају; они уливашу на нашу душу и ум као и на наш физички живот. Промењљивост у природи, мена супротних утицаја, извор су болештина и других појава у човечјем животу.

Човек подноси жар лети а студен зими, он живи у тропима као и у поларним пределима, а не угине као

биљка и не пада у зимски сан у студено доба године. Али и сви људи нису у стању да подједнако производе толику топлоту, јер је неким хладно а време још топлих дана, а други не осећају велику хладноћу ни у зимско доба. Хладноћа може у неких људи да појача живахност органских процеса а у других да их смањи, а слично овоме бива и у разних животиња. Неке од њих не могу да поднесу зимску хладноћу и падају у зимско спавање, неке су принуђене да траже заштите од хладноће по гнездима и пећинама, а неким је довољна сопствена топлота.

АШИКОВАЊЕ. Сликао Ст. Јовановић.

Најинтересантија појава у зимско доба безусловно је зимско спавање неких животиња. Свака животиња мора да протури зиму ма на који начин; многе се селе, нарочито тице, у топлије пределе, многе мењају свој облик, као инсекти, и тако проведу зиму, многе остају и преко зиме где су и лети боравиле, а само неке падају у тако звано зимско спавање. Овој колико занимљивој толико и чудној појави има два узрока; један је падање температуре ваздуха а други је услед оскудице у храни која наступа у данима хладноће. Али ово нису јединствени узроци него на сву прилику и сама организација неких животиња чини их неспособним да зими прибаве себи хране на баш и да је има.

Зима поништава сталну вегетацију и са овом губе многи вегетарци своју храну и склањају се у сигурне законе,

а и неке су месоједне животиње принуђене овим да се такође уклоне са своје мршаве трпезе која им не даје сигурности за њихов опстанак. Али веома велики део животиња не пада у зимски сан, као н. пр. тице, које налазе хране у разном заосталом семењу и ситном зрнелу или од чести замењују зимско спавање селом. Такође и многи сисари падају зими у летаргичан сан. Лиљци пак, који су храном ограничени само на инсекте, спавају зими у умереном појасу, док међутим пољски миш који прилично живи у земљи не спава зими, јер налази довољно хране, као год што не спава зими ни

кртица него рије дубље у земљу за својом храном, а јеж се храни инсектима а пада зими у летаргију.

Таквих разлика има и међу другим животињама. Неке су од њих прави зимски спавачи, а неке, као и пр. рчак, дремају само кад су веома хладни дани, кад се чак и веверица повлачи у своја сопствена или туђа празна гнезда изостала иза чавака или грабљивица. Веверице, ове вижласте и хитре животињце, налазе и зими још доста хране, само кад нема много снега на земљи; али оне су и паметне, јер су још раније, за време благих дана, прикупиле доста хране за црне дане и доба нужде. Рчак се још боље спрема за зиму и свој сто поставља врло угодно.

Стан је рчков обично дубок до пет стопа и постављен је изнутра сувом травом и маховином; улази су заштићени а њихов вапушен житом и другим зрнцем. Ова му је остава понекад веома велика и може да изнесе 50—60 кгм., али баш и да нема шта да једе опет не пада у летаргију. И друге ситније животиње и ако се боре зими са глађу и нису толико јаке на хладноћу колико веће, опет не спавају зими, што је доказ, да хладноћа није битни узрок зимском спавању.

Другојаче је са рептилима и амфибијама. Њихова је топлота променљива, јер температура њихове крви управља се према спољној температури: пада и пење се са њоме и готово су једне исте топлоте, па су према томе ове животиње и разне топлоте према клими, доба године па чак и доба дана. Ако окрва температура знатно падне, онда ове животиње обузима нека унутарња хладноћа која кочи животне радове њихове и за то оне падају у летаргију. Жаба би тако исто могла да живи зими као и миш, али то јој није могуће зато што се мења топлота њене крви.

Змије, гуштери, жабе већ су врло троме и на температурни од $+8^{\circ}\text{R}$. а при температури која је мања од ове само за 3° постају летаргичне.

Од инсеката има их доста који не спавају зими а неки се од њих још сасвим хитро крећу по леду или снегу.

Међу инсектима најчудије је са лептиром мразовцем, јер осталих зимских инсеката има и у друго доба године али мразовца има само зими. Морам се упитати: зашто овај инсекат лети у тако касно доба године? Ни једно објашњавање овога факта није довољно утврдило узрок овоме, али има највише вероватноће да се тиме ова фела спасава од коначне пропасте, јер у зимње доба нема њених природних непријатеља, а нарочито нема прождрљивих зликача који би могли да је сасвим пониште. И ово објашњење, ма колико да је вероватно, није поуздано.

Ни сама зима, ни сама оскудица у храни не могу довољно да објасне зимско спавање неких животиња. Боље би се могло објаснити прилагођавањем на климатске прилике, које су се у току дугих земаљских периода мењале, и животиње су тиме биле присиљене да се ма на који начин прилагоде клими која је поступно наступила; и ко зна шта ће бити са нашим данашњим типима селицама и другим животињама које се селе у зимње доба, кад наступе друге климатске прилике на нашој планети!

Кад је већ снег завејао поља и доље, горе и долина, кад је већ цича укочила ток бујнога живота у

многих животиња и осудила их да проведу ледене дане у бесвесноме стању и обамрломе животу, онда где ли су се деле животиње, које смо виђали рано с пролећа, где ли је остала клица живота оних нижих животиња од којих не видимо трага и које су легле за навек у затворен гроб?

Па опет кад сине пролећно сунце ми видимо где се око цвећа и вода појављује читав свет нових свежих бића.

За веће знамо како је а за мање да видимо:

Кад пођемо пољем у дане дубоке јесени чешће ћемо опазити на трњу или нижем дбуњу беличасте или жућкасте округле лоптице, тврдо прирасле уз границе. У њима је скривен обилан будући живот, то су паукова јаја која тако презимљују. Њих би могла да поништи оштра студен и да у њима угаси сваку клицу живота; али брижљива мати привукла их је топлим ткивом које не допушта да се уништи плод будућег рода њезина. Кад почну топли зраци пролећнег сунца на ова ткива измилеће из њих много паукова ситних и малих и растуриће се на све стране да потраже себи опстанка, док и њих време не принуди да се и они побрину за опстанак своје феле истим начином — и тако иде коло живота без прекида из године у годину.

Много је интересантије презимљивање лептирова у свима његовим ступњима до самог савршенства.

Чауре многих лептирова обично су обешене или су утврђене за какав год предмет. Од силне циче и зиме готово пуца камен, и човек, који посматра те чауре, рекао би, да од њих не може бити никад ништа, али њих буди из мртвила оно исто пролећно сунце које је изманило лист на грани, и траву из премрзле земље. По топлоте зраку нијају се шарени лептирови који су у ранијем своме ступњу провели зиму под недрим небом! Али све чауре не проводе зими тако голе и слободне, него су неке омотане чврстом коконом а неке су се завукле у топлију земљу.

Такође и гусенице, које презимљују, замотавају се — већином у друштву — у ткива која их чувају од студен; и са првим топлим зрацима и свежим пупољцима, остављају своје провидне тамнице и излазе напоље.

Неке гусенице презиме сасвим слободно без икаквог заклона, и смрзну се тако да се могу скрхати, али опет не угну од хладноће. Неке ларве траже заклона по пукотинама, дупљама, испод камења, маховине и т. д. и увек га нађу како им год за њихово одржање. Многи лептирови презиме по таванима, испод кора на дрвету, по угловима и томе сличном.

То су почеци изумирања живота у почетку зиме; али што се дубље улази у зиму, што више преовлађује студен, тиме се више онажа да живот у природи отпочива у многобројним облицима: у семену, корену, пупољку, јају, чаури, и савршеној животињи. Занимљиво је у ово доба посматрати животиње које отпочивају а које не. За прве смо напред споменули како падају у зимски сан, а од других има највише у нашој околини у тицама. Њихова песма још није зашлепала ни покрај снежне буре ни леденог ветра. Са њим покривеног грања чује се кратко цвркутање сенице, копљарке и других малих тица зимица, а на усамљеном шумском потоку пева ронац (водени кос). По пољским путовима и друмовима видимо ђубасту шеву како марљиво

прибира свако зрице хране, а преко поља гледамо како грактајући прелећу гавранови и чавке с места на место; по баштама онажамо дугорепу свраку, која је лено провела у пољу, а сад натерана глађу врзе се у близини људских станова. На каквом усамљеном дрвету усред поља стоји какав сврачак а са голога грања у шуми дижу се сиви конци и својим муњевитим насртајем гоне застрашене тице. И на јакој цичи појављује се још далеко пре сумрака сова и друге заостале грабљивице. На незамранутим потоцима и плићацима обавриво лови јато шарених дивљих пловака гњурајући свој кљуи у воду, а високо горе у зимскоме ведроме ваздуху непомичним крилима кружи сури орао.

Сем ових наших сталних тица видимо још и тице путнице, које су са високога севера приспеле амо, а ако је време поде погодно онда виђамо чак и по кога црвенидаћа или пјиску, а у последњој четвртини првога месеца у години при погоднијем времену можемо већ да видимо и по које јато чворака, понеку полеку шеву и друге тице на њивама са којих је снег окопнео, или у шуми дрозда певача.

Од других животиња видимо лисицу како при великој цичи усред дана лута преко снежних поља тражећи хране, или хитру неверицу, која је заборавила на своју урођену опрезност и приближила се људским домовима. По траговима на снегу онажамо, да је преко ноћи било и других животиња које се дању не виђају, а на висовима види се траг сридаћа или дивље свиње. Гладни вуци својим дивљим урликом објављују по тамној зимској ноћи своју присутност.

Ово је доба, око половине првога месеца у години, најчаробније време зимскога дана. Пред нашим погледом пружа се најлепша слика зимскога доба. Докле око допире у слободној природи бели се њем посуто грање као чисто сребро и блистају се снежни кристали у зрацима зимскога сунца, што их са ведрога и чистог неба баца на ову дивну слику зиме. Није мање чаробна ни ноћна слика зимскога доба. Из провидне сиве магде подижу се врхови стабла у вис и бацају своју сенку по снежној површини; са ведрога неба блиста блага светлост месечева и необично јасно трепере небројене звезде, помажући благој месечевој светлости да обасја снегом завејана поља и горе.

Али мало по мало на се и зима приближује крају своје; нетина је да дува још онтри север преко снежних поља, на ипак се онажа да долазе други дан: дах пролећа осећа се у ваздуху; а то још боље сведоче наши зимски гости који су добегли у села и градове кад је преко опустелих поља и оголелих шума духнуо први северац, и сад нас већ остављају и шеве и конопзарке, и свраке и друге тице, враћајући се у своје шуме и поља. Најбољи је доказ да се приближује пролеће спремање многих тица за прављење гнезда а неке су чак почеле и да носе. Али не беже само оне из наше близине, него нас већ остављају и многе досељенице са високога севера и онет хитају свом далеком завичају. Још мало на

ће и многе наше селице да се врате дому своме. Али за сад још звизди северац кроз оголено грање и још ветар носи облаке ситнога снега и витла га — али је вада у нама жива, ми осећамо блаже дане.

Пре него што завршимо ове редове треба да споменемо и сан или спавање већих сисара.

Како јесен приђе крају своје и зима наступи, онда се и мањи и већи сисари, који зими спавају, повлаче у своја топла припремљена склоништа — и падају у укоченост сличну спавању. Ударци су њихова срца спорији, дисање слабије, телесна топлота мања, удови су хладни. Њихово је спавање права привидна смрт, а то је баш и узрок што оне могу да преживе зимско дане без хране, јер кад би срце и плућа заспалих животиња радила као у обичном будном стању, онда би била брзо потрошена она преко лета нагомилана маст на телу њихову, на чији рачун оне

живе у зимскоме спавању, а која је иначе довољна за више месеци у зимње доба при малаксалим радовима дисања и осталих органа.

Само мањи сисари спавају непрекидно а већи, као н. пр. медвед, спавају непрекидно, али опет зато за све време врло се мало хране.

† Др. Рад. Лазаревић.

ЦИГАНКА. Сликао Т. Ваштаг.

СУЖАЊ....

I

СУЖАЊ, КОГ' ЈЕ ДЕМОН СУДБИНЕ РАСТРЗО,
ЈА САМ МЛАДОСТ СВОЈУ ПРОЖИВЕО БРЗО.

КАТКАД САМ СЕ СМЕЉО, НАЈЧЕШЋЕ САМ ПЛАК'О:
У СРЦУ САМ УВЕК УМИР'О ПОЛАКО.

ЈА САМ КАО ЛИСТАК ПОЗНИ У ЛЕСКИ:
ТЕК ШТО НИЈЕ ПАО — А ЈОШ СЕ ЗЕЛЕНИ!

II

ВЕЋ НА СТАЗИ ПРВОЈ СТУД МЕ ЗАВИ ЛУТА,
СВЕ САМ ПРВЕ НАДЕ ПОКОП'О КРАЈ ПУТА.

И ПОШ'О САМ ДАЉЕ ЖИВОТОМ И БЕДОМ —
ДОЛАЗИЛЕ НАДЕ И БЕЖАЛЕ РЕДОМ.

САД ПОСЛЕДЊИХ НАДА ГДЕ, НАДОМАК МЕТИ!
ПОСЛЕДЊИ ТУ НАДЕ И У ГРОВ ОДНЕТИ....

1890.

Вој. Ј. Милић.

БЕДНИЦИ

П. Ј. ОДАВИЋ

Становали су у једној ниској двокатници у Дугој улици. Отац им је одавно умро и оставио њих двоје малих с матером. Био је мајор у пензији. По годинама могао је још дуго служити, али, као што се тада говорило, био је пензионисан због неке неисправности у званичном раду.

Кад је тако остала удовица са двоје деце, Госпођа Николићка била је још млада жена. Смрт мужевљева јако је потресла. Она је веровала, као што би и свака друга на њену месту, да је он на правди Бога кажњен пензијом, па је стално држала, да неће дуго проћи а он ће поново бити враћен у службу, и то још с унапређењем, јер тако великој неправди мора се дати и заслужено задовољење.

А њега нико није могао боље ценити од ње, његове жене, као што је она мислила, ње, која га је најбоље познавала. Та кад је само помислила, каквих људи има међу државним чиновницима, који имају и добре положаје и велику плату, па онда се сетила њега, доброг мирног, скромног радника, који је за све време службовања био исправан, — толико јој је то тешко падало, да је увек била у стању да заплаче.

Њу и дотле живот није мазно. И детињство и девојанство провела је у сиротињи. Колико је само горких суза пролила због тога, што је и она била стављена у ред уседелица, у ред старих девојака. Била је већ у двадесет деветој години, а нико је не затражи. Истина, и њој су се удварали, и због ње су више њих пролазили мимо њихову кућу, у оне часе кад је седела крај прозора с радом у рукама; али она је врло добро знала те младиће: ни један од њих није пролазио за то што је мислио просити је, но тек онако, од беса.

Ах, кад се само сети по неког суморног јесењег или зимског дана из тога доба, а нарочито празника! Седи тако сама са старом тетком, очевом сестром, која јој беше све и сва: и отац и мајка и сва родбина. На пољу суморно и влажно, киша сипи. Око ње у собици све мирно. Она се осећа усамљена, остављена од читавог света. О њој нико не разбiera. Могла би се и поболети и умрети, а нико ни главе не би обрнуо. Неко би, можда, кад би видео пратњу, само запитало: чија је то пратња? па кад би му одговорили, он би рекао: а, не познајем.

Тетка јој је била слаба, болешљива жена, и остављала је најрадије код куће. Као и многе старице жене, била је саможива и непажљива према њој. Никад се није сетила да јој каже да се одмори, да се мало прошета, или да јој учини какво задовољство. Аја, за такве часове она није знала. Али ма да јој је такав живот био досадан, шта је знала да ради? Била је сирота и трпела је. Истина, њој је више пута долазило и да утекне, да остави ту средину коју као да је већ смрт својим хладним дахом запахнула, у којој је вазда било тако хладно, — па да оде ма где, не мислећи о ономе што би после тога могло наступити. Па ипак је та непријатна средина и даље њу савлађивала, и она је и даље остајала ту где је.

Али како се од једнога дана све то обрну! Кад је опет тако седела с радом покрај прозора, прошао је њиховом улицом један официр, пешачки капетан, који је погледао на прозор, и кад је већ прошао мимо њихову кућу, с друге стране улице, осврнуо се и поново погледао. Није га никад дотле видела. Био је човек средњег стаса, плава, обичне спољашности. Као и на многе пролазнике и на њега јемачно не би дуго мислила, да тога дана по подине није поново прошао њиховом улицом и поново се осврнуо.

Тај мали догађај свршио се тиме, што је она после непуна два месеца била његова вереница.

Вереника је одмах заволела свом душом уседелице девојке. Био је миран, благ човек. Убрзо после претеновања и венчања су се. Уселили су се у мали скроман стан, и од тада настали су за њу најлепши дани. Муж јој је био добар и пажљив, и она је била срећна.

И време је пролазило тихо и неприметно. Родиле се прво дете, родиле се и друго, и кад је прошло пет година, њој се чинило као да је све то тек јуче било.

У то умре јој и тетка и остави све њој. То је био први већи догађај у њезину мирном и монотонном животу. Што је од тетке остало готовине дали су у завод под интерес, а од ствари нешто су продали, а нешто увели у кућу. И опет све пође по старом.

После већ и деца им пођоше у школу, прво синчић а годину по том и ћерчица. Била су напредна и добра деца.

Али на њену велику несрећу то доба није дуго трајало. Не прође ни година дана од кад им и друго дете пође у школу, а њега пензионисаше, и он убрзо затим умре. Сину је тада била девета а ћерчици осма година. Мислила је да мужевљеву смрт неће моћи преживети. Па ипак живела је, и видела да треба да живи за њих, за своју децу.

Таворила се као нико њен. Живела је са сто динара пензије.

И ето сад јој је син великошколац а ћерка свршена институтка.

У то доба њему. Милошу, било је двадесет година, Био је то леп, израстао младић. По нарави био је озби-

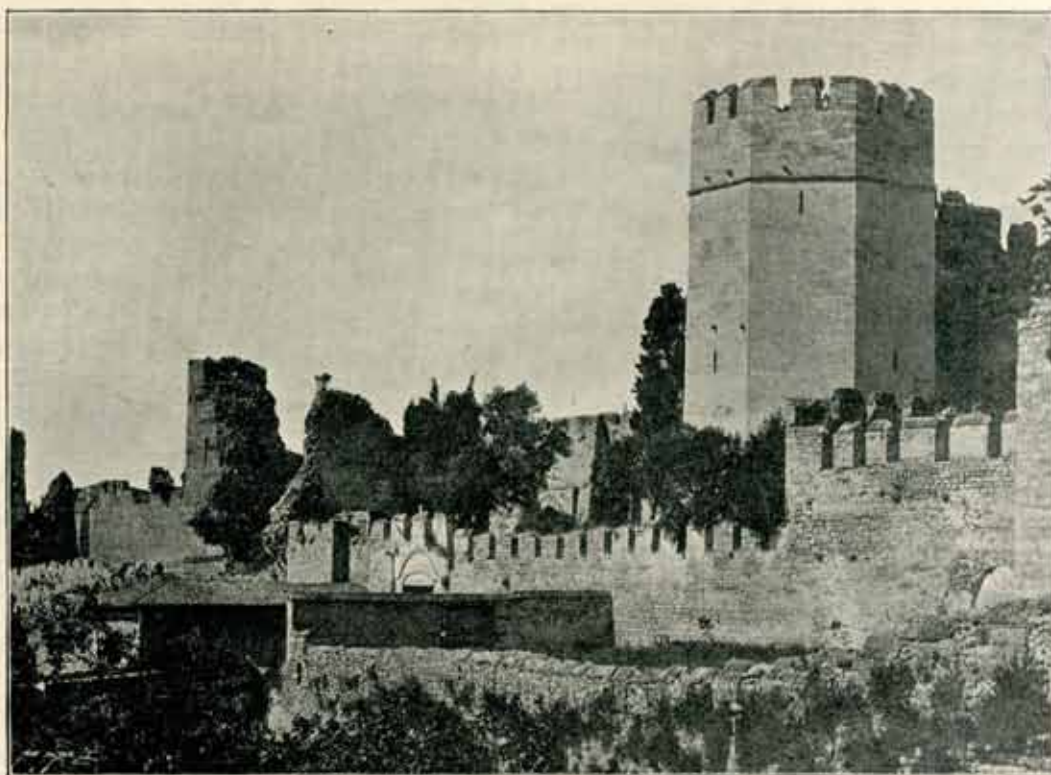
љан и ћуталица. Жалосна судбина његова оца, којег је неизмерно волео, јако се била урезала у његово чисто, младићско срце. И он као и мати му веровао је, да им је удаљењем очевим од службе нанесена смртна увреда. Знао је, или бар мајка му је тако причала, да је отац због тога и умро, због чега је оног министра, који му је отац пензионисао, мрзео из дна душе. Тај некадањи силни министар био је већ давно пензионисан и они страшни погледи, пуни праведног гнева, које му је, мимопролазећи, бацао непознати младић, потресали су га, ма да им није знао узрока. И није био миран догод није дознао ко је он. А кад је дознао, није био у стању да му издржи погледа.

Тада се бивши министар сетио, да је отац тога младића пензионисао у пркос његовим одличним кондунтама

неколико последњих деценија ишао нарочито на то, да ствара некарактере. Због таквих мисли са жаљењем је гледао своју лепу отаџбину, и страшно се при помисли, да ће кроз кратко време и сам морати да уђе у ред тих људи: српских чиновника.

И у колико су му те, и њима сличне мисли, све више улевалe неко неповерење према друштву, у толико се све више привијао уз своју мајку и сестру. А он то није чинио из какве претеране нежности према њима, но више инстинктивно: оно његово мишљење о друштву улевало му је осећање усамљености кад год је био изван куће. И зато је био најчешће код куће.

Буде тако каквог лепог дана, седи у соби сам и чита. Кроз отворен прозор струји свеж ваздух и по каткад

ЈЕДИ КУЛЕ У ЦАРИГРАДУ. ФОТОГРАФСКИ СНИМАК.

с тога, да би у једној прљавој атери одстранио погледе јавнога мишљења од извесне високе господе. И успео је. Многи су у сиротом, дотле ваљаном мајору, гледали праведну казну, и у томе налазили задовољење свом грађанском гневу. Али било их је и таквих, који су од прилике назирали, шта се хтелo с пензионисањем мајоровим.

А што је у брзо после тога тај мајор умро, тако рећи пресвиснуо од бола и неправде која му је тиме учињена, — ко ће још о томе да води рачуна; чудна ми чуда: био па га нема.

Милош је све то знао, и мрзећи тога некадањег министра, због толике нискости и подлости његове, он је у ствари мрзео читаву средину, читаво друштво у којем се то догодило. Ма да је био још млад, он је врло добро знао, колико у нашем друштву вреди и спрема и карактер, и колико се разбита о прошлости државних службеника. Он је с тим био на чисто; шта више, тражећи узрока таквоме стању, веровао је, као да је сав наш државни систем за

зашустио лишће са оно неколико дрвета у баштици. Врапци цврче, кокоши ћукају, муве зује; у оближњем дворишту чују се неки кораци, врата се отварају и затварају, и слупкиња нека у суседству певуши познату какву песмицу. Улицом по рђавој калдрми загрме каква кола, не прва тихо, па све јаче и јаче, док се већ и прозори и гвоздене неће не почну трести, па онда опет све тише и тише док се сасвим слуху не изгубе.

У том чудноватом, али пријатном жагору и мешавини, у којој се огледа живот, али разјолик, компликован живот, — он пушта за мало књигу коју је дотле читао и остане да премисља. Па тако учини му се, као да је заједно са својима некако заборављен, отуђен, ал' да они нису томе криви, но се тако десило, а и сам не зна зашто. И дође му криво и жао. Као мало кад учини му се, да су му груди, да су му мишице набујале, пуне животне снаге и енергије, али да му то, међутим, ништа не вреди. И он и његови не живе него животаре. Вегетирају тако

од дана на дан, надајући се стално нечему. А чему? На да се сестра уда за каквог доброг човека и да буде срећна, и да он добије указ, да постане државни чиновник и заузме какав већи положај. Којешта! Ко код нас није узимао тај већи положај!? Да се сестра уда! Ко зна да ли ће се удати, и ако се уда за кога ће се удати!

И после тога савладају га осећаји неке сумње и неувесности, и он брже продужује да чита започету књигу.

Или други пут опет та иста средина и тај исти жагор одушевља га и расположе. Спушта књигу на крило, да би одлетео тамо негде, где никада није био, али где мора да је тако заношљиво. И љубав и срећа све га тамо чека и осмејкује му се. Он неће да разбира каквим ће се то мађијским путем и начином наћи у тој тако жељеној средини, то њему не треба, он само верује да ће то тако бити. И из светлих му очију, које и не виде око себе ни оне беле окречене зидове, ни завесе на прозорима што их је шила Мара, његова сестра, ни очеву и материну слику што висе између два прозора, — сија ватра одушевљених снова и самопоуздања.

И ти контрасти, та размишљања тако противна једна другима, врло често, тако рећи свакодневно су се дешавала. У њему је врело као у котлу.

Сестра му пак Мара била је живахно, доброћудно девојче. Била је прионамаста, а израсла као и он. Образи су јој били дуги; уста мала и стално мало отворена; под лако повијеним обрвама сјала су јој два као угарак црна ока, која су се често пута у њеној обичној живахности задржавала на каквом предмету неким неосређеним погледом. У тај мах изгледало је, ко да завирује у будућност своју, и по њезину детињском лицу превукла би се нека мунка збиља. Иначе по раздан је била добро расположена. Била је мала кад им је отац умро. Његова погребна сећала се као кроз сан и тај догађај није могао оставити на њој никакав тужан утисак. Све што је водела на овоме свету: њена мајка и њен брат, били су непрестано с њом, она се од њих није никако растављала, а у то доба она није ништа више ни тражила.

* * *

Једнога дана, враћајући се из школе кући, донесе им Милош велику новост, да је Мара добила за учитељицу у Н. Мара не беше још дошла кући. Тој се новости Милош није баш много обрадовао.

— Знаш ли, мајка, рекао је том приликом матери: у колико ми је мило што је Мара добила службу, у толико ми је некако негодно. Тешко ми је кад помислим да ћете вас две бити саме.

— А зашто? пита га је мајка, која се, на против, том гласу веома обрадовала. И то неће дуго трајати. Кроз годину дана кад и ти будеш свршио школу, можемо удесити да после будемо заједно, а година дана прође тако, тако брзо.

— Ја се, право да ти кажем, нисам више ни надао, да ће добити какво место, продужи Милош. Који је већ ово месец како је предала молбу?! А као да ни она сама није више тако много размишљала о томе. Па онда, ко зна и каква ће бити у новој дужности? Она је још тако млада... Баш сам љубонитљив да видим како ће примити ту вест, рече, пошто чу да затутњаше дрвене степеннице њихова стана. Знао је да је то она.

Мара се враћала и по свом обичају трчала је уз степеннице.

— А знаш ли шта је ново? рече јој мати пошто она уђе.

— Шта? запитала она изненађена.

— Добила си за учитељицу.

— Истина, а где?

— У Н.

Мара се није надала томе и као да јој та вест није била баш најпријатнија.

— Па шта велиш, мајка? запитала је мирним гласом старајући се да савлада своје осећаје. То је, кажу, лепо место; биће нам добро.

— Дабоме да ће нам бити добро, дете моје, рече јој уздрхтаним гласом. У том питању детињем она је осетила неко узбуђење, и као свим осетљивим и меланхоличним природама, и њој дође мало жао на помисао, да ће ускоро морати оставити стан свој, у којем су тако дуго становали.

* * *

Био је врло леп дан кад је Мара с мајком дошла у Н. Ствари су им већ биле стигле. Кад се пред школском зградом сиђоше с кола, изиђе пред њих нека млада жена, сељанка, приђе к руци Мариној мајци, и рече, да је она фамулусова жена, и да ће их она послуживати.

— Ево, ово је ваш стан, рече им полазећи пред њима.

Оне пођоше за њом. Са дворишта уђоше у један дуги ходник, у којем није било никаквих ствари, нити на зидовима каквих слика, па по том кроз прва врата у лево у једну велику собу, из те собе у кујну, а из кујне у другу собу, исто тако велику, као што је и прва била. И собе и кујна биле су окречене. То је био њихов стан. Потом изиђоше да виде учioniце. Биле су свега две. Иза учioniца, тамо на другом крају зграде, био је учитељев стан, исто тако велики као и њихов, као што им служавка рече.

Школска зграда у Н. била је на једном малом висоравни, на крају варошице, и са њених предњих прозора видела се скоро цела варошица, а изгледале као да је у котлу неком.

— Па видиш, имаћемо леп стан, рече Марина мајка.

— Јесте, одговори она, не с уверењем, пошто је из оних празних, још ненаменених соба, била као хладноћа нека.

Али кад погледа кроз прозор и угледа ону лепу слику, сасвим другим тоном додаде:

— Како је само леп изглед одавде!

Са великих рабадијских кола, која бежу мало пре њих стигла, почеше већ да уносе ствари, и њих две одмах их почеше размештати.

Кад би око подне тога дана, њихов нов стан поче се већ као загревати топлотом њихних ствари, од којих су већ неке биле смештене на своје стално место. За многе од тих ствари биле су везане Марине најраније успомене, и тако велики један део њене прошлости, извор многих успомена њезина детињства, био је ето опет с њом, као што је непрестано био у њихову стану у *Дугој улици*.

Са сваком стварчицом што је вадила и стављала на њезино место, било она, било њена мајка, све је више не стајало оне хладноће и негодноности од првог момента. Поред тога помисао, да се та велика промена у њиху

животу догодила лично због ње, још је више загреја. Она није више само материно дете, мислила је, но је и материца потпора. Оно велико уздање материно у њих двоје, ето се почело, хвала Богу, и остваривати. И кад помисли на то, њу, још онако детињасту, обузе осећање неког поноса.

Дванајест је сати било прошло кад су сале да ручају. Биле су још за столом кад неко лако куцну на врата. На њихово „Слободно“ уђе млад човек од својих највише 25 година, средњег стаса. На њему је било једно од оних одела што се готова кунују за 30—40 динара, све од исте чохе. Био је приномањаст. Имао је црне, мале брчиће и густу, младићску браду која, видало се, није била скоро потресавана као год ни коса. Чело му је било велико, испупчено, и што је ретко, под таквим челом био је нос дуг и тавак, врло финих контура. Од корена носа горе

на мене.... Ја сам, додаде смешећи се: овде као неки домаћин, све дотле догод се ви не будете са свим сме-стиле.... Ово је нама Госпођице прво место, је ли те? За-пита Мару која се беше дигла и кћурила мрве са стола.

— Јесте, одговори она.

— Па какав је утисак учинило ово место на вас?

— Верујте врло леп, лепши по што сам се надала.

— Јест, продужи он: место је лепо, а нарочито му је лепа околина.

— Јесте ли ви одавно овде? запита га Госпођа Ни-колићка.

— Јесам, Госпођо, ово је већ пет година, и мени је ово прво место.

Глас му је био мек, симпатичан.

— Зато бих већ и волео да одем одавде, продужи: да одем ма на коју другу страну. Има већ неколико ме-

ХЕРЦЕГОВАЧКА СЕОСКА КУЋА. Цртао Р. ОТЕПЕКА.

ка челу, била му је кратка, урезана бразда, што је, са сведеним обрвама, давало му лицу неке чврстоће, израз неке одлучности, шта више тврдоглавства, коју нису ублажавале ни црне му, лепе, интелигентне очи. Из читаве појаве његове осећала се нека мирноћа и срећност. Био је без шешира.

— Опростите што сам вас узнемирио, рече, улазећи: али сматрао сам за дужност да дођем, да вам се представим и ако могу да вам будем на услузи. Ја сам овдашњи учитељ Коста Савковић.

Оне му захвалише и понудише га да седне.

— Знао сам да сте у вашару, рече седајући: али сам мислио да ми нећете замерити. Ако вам случајно ма шта устреба сад првих дана, молим вас обратите се само

сеци како сам и молбу поднео. Само, као што видите, без успеха.

Пошто их није хтео и даље задржавати од посла, а намера му је била да дође само да се представи, то се, тако рећи, у пола разговора диже, опрости се од њих и изиђе.

Кад он оде, њих две дигаше се на посао, и тако радећи измењаше своје мисли о учитељу.

(НАСТАВЉЕ СЕ)

ЗИМСКИ АКВАРЕЛИ

I

Звизди помамни ветар, снежне сметове носи;
Виљу се високи бори ко дини у смртном часу,
Кроз кланац лауче река, и њено бистро врело
Са страшним потмулим треском гомила снега засу.
Кроз снег се отима талас, коракне, за тим клеца,
Ланац га ледени стеже, а он у њему леца.

II

Под снегом кровови мали, баце се гараве црне,
Тополе ко мртва стража нжу се леденом реком;
А са црквене куле звоно се лагано нија
И својим свечаним гласом вечност објави неком;
Зачу се лаук, писка из једне избице старе,
Кроз прозор воштана свећа обасја ледене шаре.

III

Ко жар су расуте звезде по плавом и ведром небу,
А светлост месеца пуног с белим се снегом снаја;
Кутице од студи дршку, берам се смрзџо данно,
Волови замучу погде из малих и ниских стаја,
А небом облачак жури, ко јагње да тражи стадо,
Звезде га умилно гледе, и пут му светле радо.

А селом корача биров, под ногом снег му шкрипи,
Кад прође мимо тровље, у рог нехатно дуну;
Крстови и хладне плоче немо га с грובה гледе,
И јек му хиљаду мисли у стару главу суну:
Он чује како га друзи у вечни покој зову, —
Зажмури, убрза корак и заче песму нову....

2. J. Зимишријевић.

РИЈЕКА БУНА У ХЕРЦЕГОВИНИ

Историјско-етнографској расправи „Буњевци и Шокци“ од Ивана Иванића (треће издање у Београду 1899. год.) наводи се неколико крупнијих етнографских и топографских грјешака о извору Буне и крају куда тече, које ваља исправити.

Расправу је наградила, као што се зна, Српска Матица да се шири у Српском Народу боље познавање на-

ших сународника — Буњеваца и Шокаца — у земљама круне Св. Стефана, што је свакако похвално и један разлог више да у њој буде што мање грјешака.

Вриједном писцу расправе могло би се замјерити што је узео на вјеру туђе грјешке о Буни у своју расправу, којом је попунио једну осјетну празнину у српској књижевности. Писац вели: „Буњевци се дакле кренуше са обале Буне у бели свет. (Буна извире из Велес-планине иза Невесиња, протиче кроз невесинско поље, те код села Буне утиче у Неретву“...*) Не зове се „Велес-планина“ него Вележ; није Вележ „иза Невесиња“, него је Невесиње иза Вележи, која одваја Мостарску долину од Невесињскога Поља, планинске високе равнице.

Невесинје и Гацко управо су шљеме Херцеговине, која је са заравањцима (етажима) уздигнута од Јадранскога Мора к југоистоку и к сјевероистоку и завршена Гацком и Невесињем; па се отален спушта преко највећих херцеговачких планина ка Дрини.

Буна не извире „иза Невесиња“ и „не протиче кроз невесинско поље“, него извире у Мостарској долини на југоисточном крају из једне велике пећине испод брда Бишине, обронка Вележи до самога Благаја с јужне стране. Пут од Мостара иде на Благај преко Бусовника и Бишине у Невесиње, Гацко, Никшић и обратно. Између извора Буне и тога пута на једној каменој хумци стоје зидине Херцег-Стјепанова града Благаја, које нијесу порушене до тла. Ту се прича како је благо херцега Стјепана било у томе граду, те је с тога, веле, назван Благај. Испод града је подграђе са 30 кућа Срба мухамедоваца и 10 кућа Срба православнијех, који имају ту дућане и трговину **). У Благају су наставали муселим и кадија у вријеме Али-паше Ризванбеговића, као главном граду Благајскога кадилука, који је доцније укинут.

Да Буна не „протиче кроз невесинско поље“, довољно је споменути како Невесињска ријека тече низ то поље од сјевероистока на југозапад; утјече надно поља иза села Биограда под брдо; пада са високих литица у Дабар (над је интересантан), тече к Стоцу и улева се у Брегаву.

Буна тече кроз најпотомији и најплоднији крај Мостарске долине на југоисточној страни и утјече у Неретву не далеко од Љетниковаца Али-паше Ризванбеговића под обронком Губавице, а не „код села Буне,“ како вели писац расправе.

Простор је од извора Буне до утока у Неретву од прилике 10 км. питом и плодан; напуњен виноградима, обичнијем и јужнијем воћкама: орасима, јабукама, крушкама, трешњама, вишњама, кајисијама, бресквама, смоквама, шипцима и маслинама. Вриједно је споменути на том простору: Мало Поље, Косор и Ходбину. Становници тога краја причају: кад је Херцег Стјепан морао оставити Благај и повући се у Нови (Херцег-Нови) на мору, узвикнуо је:

„Мало Поље, мој мали Мисиру,

„А Ходбино, моја постојбино!“

У Косору, гдје има 5 кућа Срба православнијех, наводи се једна камена велика столица, која се зове „Херцегово Сједиште.“ У њој је, веле, сједио Херцег кад је сазивао ту зборове.

*) Буњевци и Шокци стр. 36.

**) Толико их је било 1859 год., кад је писац овијех редака био у Благају.

Ходбина је ниже Малога Поља и Косора, која захвата доста велики дио тога простора на лијевој обали Буне до брда Квања и Губавице. Та брда одвајају Мостарску долину од Дубрава. У Ходбини је све бујно и плодно. У њој има 40 кућа Срба православнијех и 10 кућа Срба мухамедоваца *)

Између Благаја и Ходбине извире Буница испод брда које одваја Дабрицу од Мостарске долине. Дабрица је планинско поље и унаоколо села између Буне, Удракња, Дабра и Дубрава. Насред поља виде се развалине старог града како га народ назива: Коштуна, и мноштво турског гробља.

Буница тече кроз Ходбину и утјече у Буну. У објема има изобилно пастрмака.

необрађено, голетно и пусто, зове се: Бишће. Само је с десне стране пута од Буне пружен у поље један бријег равни и плодан, цио под виноградима и воћкама. По њему су куће сељачке и виноградарске. Крај се тога бријега зове: Мукоша. Ту је мајдан бијелог, меког камена „миљевине“ *). Од тога су камена сазидане све цамије у Мостару, тулбета на турском и крстови на српском православном гробљу, степенице и оцаклије у кућама.

Писац расправе пише „долина Дубрава“. Обје су те ријечи погрешне, јер није ни долина ни јединина; него пространо плато између Мостарске долине, Неретве, Габоског и Столачког Поља, и зове се: Дубрава (у множини). Плато је обрасло столетнијем храстовима или дубљем, од чега су, по свој прилици, и назване: Дубрава. По

КУЋА ВОСАНСКЕ ЗАДРУГЕ. Цртао Жигмунд Ајдукевич.

Али-паша Ризванбеговић саградио је Текију (манастир) код самог извора Буне за дервиша да се у њој моли Богу. Он је саградио неколико љетњиковца на крају Мостарског Поља између Неретве и Буне на самој десној обали Буне, гдје је римски мост са 13 окова. Преко њега иде пут од Стоца, Љубиња, Требиња и т. д. у Мостар и обратно. Ту је подигао и цамију. Љетњиковци су права источна „раскош“. Око њих су врти са ријетким биљкама, цвијећем и воћкама. За њих читаве њиве маслина, смокава, шипака и покушај култивисања памука и пиринча. На лијевој обали Буне иза Али-пашина хана пуна једна дуга долина дудова за свилене бубе.

Од Буне је до Мостара уз Неретву поље око 10 км.

*) Ходбина је у парохији манастира Житомишљана. Толико је кућа било 1859 год.

њима има више од 20 села Срба од сва три закона. Међу њима има их великих и врло стотнијех. Ту су и оцаци Амзабега Ризванбеговића, који је био веома популаран у јужној Херцеговини са своје правичности.

У вријеме окупације 1878 год. Амза-бег се био затворио са својом браћом у своју кулу на Пјешивцима, те су у њој изгорјели, нехтјевши се предати окупационој војсци.

Писац расправе вели: „Они се (Буњевци) отискоше преко Метковића, Габеле, Гоба низ међу далматинску“ **). Не иде се из Херцеговине преко Метковића у Габелу, него преко Габеле у Метковиће.

*) Вид. о тој врсти камена у расправи д-ра Цијања Гаас LVII. стр. 81.

**) Буњевци стр. 36.

Овијем завршујем главније исправке грјешака о Буни у Иванићевој расправи „Буњевци и Шокци,“ које јој неће омањити приједност.

Истаћи ћу овдје исправку једне грјешке својега младога пријатеља, д-ра Јов. Цвијића, професора географије у Великој Школи, која му је умекла у расправи: „Глацијалне и Морфолошке Студије о планинама Босне, Херцеговине и Црне Горе.“ Професор Цвијић пише: „Гацко Поље“ *); то је погрјешно; ваља писати: Гатачко Поље, како га народ назива, што је сасвијем правилно.

Професор Цвијић је авторитет у географској науци, па кад би ова грјешка остала неисправљена, могла би се укоријевити у српској научној књижевности на штету правога имена.

Тако исто грјеше и они писци који пишу „Гацкога“ м. Гацка.

Кад смо код Буње, забавно ће бити да споменем једну карактеристичну црту из живота кавазбаше Ибрахима Али-пашина Никшића, великога зликовца, који је убио много Срба православнијех и католичких у Херцеговини.

На лијевој је обали Буње спроћу Али-пашинијех љетникованац (неколико корака од моста) његов хан за путнике и оне који су долазили к њему ради какве потребе. Хан је у турском стилу при земљи врло дуг, а један крај на под, гдје су собе за боље путнике. Кад се уђе у њ на гламазна врата, види се дуг низ јасала и на њима коњи већином кавазали Али-пашинијех. Наврху огњиште ограђено ниским даскама; око њега мидерлуци; иза њих голе даске. Ту зими гори ватра, и унаоколо сједе путници, а ханџија кува им турску кафу.

Ибрахим кавазбаша доходио је сваки дан, кад је на Буни, да сједи у хану с кавазима и пије кафу. Кавазбаша, као Херцеговац, радо је слушао кад ко лијено гуди и пјева уз гусле. Једнога дана уђе у хан неки Мато, Србин католик, из Дубрава, који је био познат у тој околици, као вјешт гуслач и пјевач. Кавазбаша му гикне да дође горе к ватри. Давши му кафу, пружи му гусле, које обично висе ту о зиду, и рекне му да испјева једну јуначку пјесму. Мато поче гудити и пјевати пјесму о Марку Краљевићу да би га, што не веле, слушао и гледи и жедао. Кавазбаша и кавази (Херцеговци) претворе се у ухо од милине. Мато је дуго пјевао, док наједанпут извије јачим гласом овај стих:

„Латинине, Краљевићу Марко!“ — Тек што је изустео, скочи Ибрахим Кавазбаша, шчепа гусле и удари њима Мата по леђима, вичући: „Бре, влаше, ми турчимо Марка Краљевића 400 год., па не можемо да га потурчимо, а ти га одједанпут латиниш!“ — Ако од сада икад зацјеваш да је Краљевић Марко латинин, бели, главе се нећеш панијети.“

Ова је анегдота врло популарна у Херцеговини.

У Београду 1900 год.

АРХИМАНДРИТ
Ж. Зучић

ЧУДНЕ ОЧИ

МОЈА ДРАГА ИМА ОЧИ АЛИ НЕШТО У ЊИМА ЈЕ
ЛЕНШЕ, НЕГ' У СРНЕ; ШТО МИ МАЛО СМЕТА.
ЛЕНШЕ, БОГМЕ, ЈЕР СУ ВЕКЕ
И К'О УТАЈ ЦРНЕ. А ТО ЈЕСТЕ, ДА ИЗ ЈЕДНОГ:
БОЖ'ЈИ АНГ'О ВИРИ,
ПАК СЕ СВЕТЛЕ КАО СУНЦЕ, А ИЗ ДРУГОГ — БАВОЛАСТО:
ШТО 'НО НЕВОМ ШЕТА, НЕКО ВРАШЧЕ ЖМИРИ.
Беч, 1899. Свешозар Манојловић.

ЦРТИЦЕ И АНЕГДОТЕ

ИЗ ЖИВОТА ЗНАМЕНИТИХ ЛУДИ У СРПСКОГА НАРОДА

МИЛОШ ВЕЛИКИ

(ОВАКО ИЗ ПРТЕ ЈЕДНОГ СЕДОГ СТАРИНЕ У ЛЕВЧУ)

Било је то још одавна, када је пок. кнез Милош владао и са престоницом у Крагујевцу боравио. Ту у селу Малој Дренови био је у оно време неки Павле Алексин. Он је био од виђенијих, старијих и имућнијих сељака, па је био и кнез у селу. Кнез Милош је све наредбе за околине кнезове шиљао преко Павла, те је овај надзирао и о извршењу се њихову старао.

Неки сељаци, презименом Д..... из села Мотрића (у Левчу), учине више злочина околним селима. Тешка казње додијаше кнезу Милошу. За то посла у Левач свог брата Господар-Јеврема с наредбом, да зликовце потуче а имање им уништи.

Том приликом дође Господар-Јеврем у Пољу. Ту сазове све сељане и кметове из околних села, поврета их, па онда, окренув се Павлу, поче:

— Па, кнеже Павле! У нашем се Левчу починише триста чуди од зликовачке руке.

— Јесте, господару.

— Зато, браћо, да сваки од вас оде у село и позове све сељане који имају оружја, и сабајле да сте овде, одакле ћете, слушајући заповести кнеза Павла, право на Мотриће да зликовце побијете и уништите.

— Бога ми, господару, ја не могу. Човек сам остао, у годинама сам...

— То све јесте, али ја у другог вере немам, а то се мора извршити.

— Молим те, господару, ја не могу. Но, могу ти наћи поуздана човека који то све може да изврши.

— Добро, али за све ти си ми одговоран. — Де, кога велиш, да је поуздан?

— Има људи, господару. Ето Живко Шокорац из Пољне.

Сви ућуташе. Могло се муву у лету чути.

— Камо га, ко је тај Живко?

Живко је био у најбољем доба, у 20—25 години; сиромашног стања, па је сиромашно и одевен, тежињава кошуља и гаће, са дозлудима и опанцима на ногама; јелече сукнено, фес на глави и пиштољ за појасом. Изашав из реда три корака напред, испрс се пред господаром и рече:

— Ево ме, господару. Ја сам.

— А можеш ли ти, брајко, да вршиш посао кнеза у овом селу и да извршиш ову моју наредбу, као што би је Павле извршио? Да протерамо зликовце из Левча.

— Ако ми ви, господару, одобрите и дате право, ја могу и трудити се.

*) Гаас LVII, стр. 84—5.

Тада Господар извади тесте барута и давши га Живку, рече:

— Е, од сад, браћо, ово је кнез за Пољу. Овога сви и ви остали кнезови да слушате, те да истерамо, ако Бог да, зликовце из Левча. Пазите добро, што ја рекох!

Живко узео оно тесте барута, метну га под појас и поклонив се господару, оде у ред. За тим господар рече:

— Сад идите, браћо, на сутра, у име Бога, хајде право на село Мотриће.

Кажу, да су се сви Д..... разбегли. Њих има и данас у селу Р....., а куће и сву имаовину им уништише.

✱

У оно време није било поште ни телеграфа. Кнез Милош је морао слати пандуре да посе кнезовима наредбе. Живко је сваког пандура лепо дочекивао и даровавши га испраћао. Они су га пак свуда хвалили на и код кнеза. Та хвала и успех у протеривању зликоваца из Левча (јер пре-стаже жалбе кнезу досађивати), Живка је уздигло, те га кнез Милош зовне у Крагујевац и да му ата и сабљу, што значи указ капетански за Левач.

Не прође много времена а Живко падне у немилост код кнеза. Кнез му одузме ата и сабљу, што је значило, да је капетан Живко добио § 76. Кнез преда ата и сабљу неком Филипу из Доње Сабанте.

✱

Како се у оно доба купио арач за турског цара, то је и Филип у Левчу почео купити. Тада се арач плаћао на сваког, почео од 7 год. старости. Филип нађе на једно порасно дете, али које донеста није имало 7 година. Филип хоће да наплати арач родитељу на дете, али родитељ не да изговарајући се како му дете још нема 7 година. Филип рече: ја ћу измерити дете, па ако га има 7 ока, има му и 7 година. Што рече, то и учини и наплати арач. — Јест, али отац дитињи оде кнезу Милошу у Крагујевац и каже:

— Зар, господару, ти нареди да кнезови (обор-кнезови) српску децу, кад немају 7 година, мере на кантар само да би што више арача за турског цара наплатили?

— Ко то каже?

Овај му све исприча за Филипа. Кнез одмах пошље по Филипа. Филип дође а кнез га запита:

— Је ли, море, зар ти мериш српску децу?

— Ја... јесам господару. Дете се види порасно а веле да нема 7 година.

— Одлази, па ми више не избијај на очи!

Нареди те му одузму коња и сабљу, те тако и Филипа спађе § 76.

Тада онет поручи за Живка, јер је видео, да нема бољег, преда му коња и сабљу. Тако је Живко и ако неписмен за дуго био старешина (обор-кнез) у Левчу и за то време писар му је био из Рековца где је и бора-вио. За тим је постао и председник Окружног Суда у Крушевцу.

Дакле указ за кмета био је тесте фишека а за капетана (обор-кнеза) ат и сабља. М. М. Б.

КНЕГИЊА ЉУБИЦА

У Орашкој цркви (срез темнишки округ моравски) видео сам један велики чирак на коме је овај запис:

Овај свјештнички при-ложи се о високороче гже Љубице оу цркви Орашћ за вѣчини спо-менъ почившаго Петра Јоановича изъ села Божсриѣ кои е изъ вѣр-ности и почитаніа къ дру своему погинуо о бунтовниковъ и воз-мутителъ рода свогъ мѣа септемвриа 18. 1820 года.

О услугама и смрти овога Петра Јованови-ћа, коме за спомен при-ложи орашкој цркви кнегиња Љубица чирак, знају још да причају стари људи у Орашју. Мени краткоћа времена (јер у Орашју бејах све-га неколико тренутака) не допусти да што о томе забележим, већ замолих г. Михаила Поповића, свештеника из Бачине, да то учини и да ми бе-ленке пошље. Он ми тврдо обећа, али на томе и оста.

ЉУБОМИР П. НЕНА-ДОВИЋ

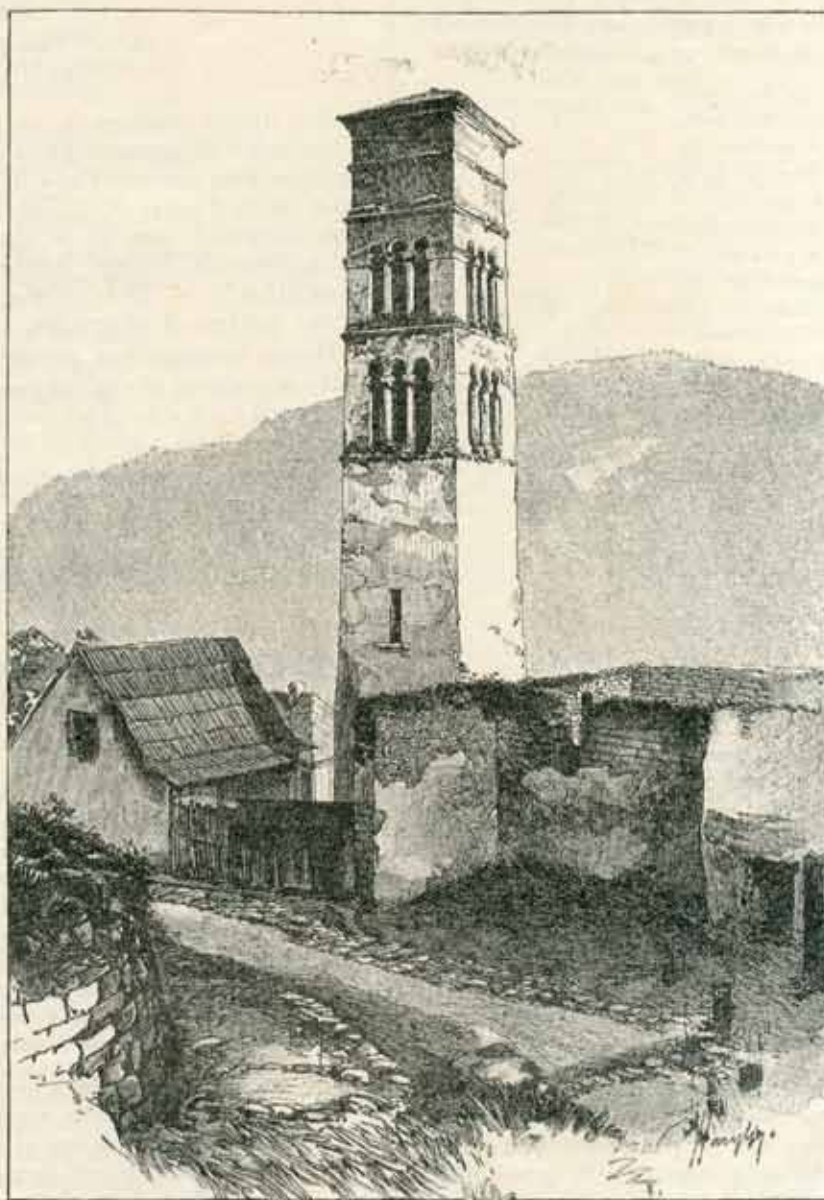
У породичној архи-ви г. Драгутина Тими-ћа, писара јагодинског првостепеног суда, на-лази се једно писмо пок. Љубе Ненадовића, које је 8. августа 1844. г. писао из Прага својим друговима, слушатељи-ма друге године Лицеја, философског одсека, ме-ђу којима је био и отац

г. Тимића — Миланко Тимић, преко кога је и дошло оно писмо из Прага, па се код њега и сачувало.

На заглављу је челикорезна слика Прага изнад које је написао пок. Ненадовић:

Одбранимъ слушатељима II-ге год. фил. у Л. К.

Исход слике стоји најпре наштампано: Праг, па онде руком пок. Ненадовића: 8-г августа 844. За овим је текст писма, који гласи:

ЛУКИНА КУЛА У ГРАДУ ЈАЈЦУ.

Премила браћо, Драги Другови!! —

Из жељзног Прага у Београд златни, ширим
музо друговима сладким, кажимо како необично вамо
ми без њи рѣтко блага! пѣвимо. Кажи имъ како сада
ронимъ сузе кад пишем речи које ће читати. — Естѣ
истина о дружини мила, да ми е најтеже безъ васъ,
овамо има више људи више кућа али ни едног единогъ
Србина. — Прагъ е лена варошъ, свуда около њѣга кроз
њѣга стое Редосади (Alej) крозъ њѣга тече рѣка Молдава
има у себи два повелика острова, гди е свагда веселѣ и
часть, но я нисамъ тамо, неиде тамо Люб — безъ васъ
— редко се кадъ еѣти изићи на сокакъ, а кадъ изађе
колики е пусти Прагъ сав у накретъ прође одъ љутине.
Врло ми е тешко јошъ докъ оде Г. Шафарикъ (који е за-
ста еданъ између најбољи људи и кога препоручуемъ вамъ
као друговима да га уважавате) са свимъ бѣше ми. —
Гледаћу да после године дана одма дођемъ у Србију, врбо
— кромъ Србије нигди болѣ ње, — али тако е я нисамъ
знао да човека може преварити надежда — (нелажемъ) —

— Амо браћо у њѣдра ми драга;
У еданути да васъ загримъ
Дође време те се растадосмо —
Тугу жртвоу нишѣ ми муза.
Ево вама о мили другови
Њѣжнѣ срца отворена дверь,
И удаљѣнѣ сѣћањ а се васъ,
И удаљѣнѣ својинѣ се васъ.
Ако ми е ние еднако
Съ онимъ кој не познае мен;
(у загради нешто нејасно)
Онај кој ми сузу прежалостну
Из очѣу гордо истера.
Поздравѣте ми о другови њѣри
Поздравѣте ми мѣста премила,
Кудъ самъ съ вама најрадѣ одо
Кудъ самъ съ вама животъ блажѣ.
А садъ съ Богомъ и одаво приѣте,
Срцу с' вама необично с' растат —
Души тешко съ вама небыти —
Око мое горко безъ васъ сузи
Необично гледа предъ собою.
Рука дркти када перо узме
Вамъ да пише што ѣзѣку дарѣ
Давне съ Богомъ муза мене нишѣ
Растаѣнѣ некъ е срећанъ часъ.

(Овде је један избрисан ред који се може прочитати
и гласи: Тако е лепо било кодъ златногъ
крста да се не може исказати, а у његовом
продужењу остало неизбрисано: а се заборавѣо).

Писо самъ неколицини њѣма по особѣ по само да
вас болѣ извѣсте, а не да њѣ болѣ љубим или почиту-
емъ него васъ, и заиста веће самъ куданъ срца осећо
садъ при овомъ писму вама у скупи него нигда. Овамо
е ладно време — нисамъ се одъ сунца озаоѣо ни путѣ —

Поздрављамъ тебе дакле драги Аксентије и опрости
што ти нисамъ мого писати, прими поздрављѣ и ти Емицо
чико Петр, ако си жив (код ове је речи последње слово
излизано) врѣ лане око оно доба плако самъ за тобомъ,
такође поздрављамъ те броднице мое утѣха — кад ѣѣ я ба-
цѣмъ на леѣа на уземъ бродѣ, да знашъ како гледе љубо-
питни Чеси. Поздрави одъ мое стране Станѣа, да поздрави
Стојдина Ф. и Лазу Жив. — далѣ ѣу имъ я писати. Лазу
Дим. и Дим. Михаил. љубезно поздр. могъ Миланчина та-
кође. — пишете Тася у Атини и поздравѣте га, а такође, я
ѣу Ђоки Кулакѣ писати у Триест. — Тири...¹⁾ и Никољу
и Приѣа, Живадинов. прими и ти о Роме.... мое ис-
крено поздрављѣ, и немој да ти што буде шкрупѣ....
што смо неко време ѣутали, нишѣ зато знао сам....
да си ти мой приѣтель био болѣ, и такође самъ увѣ-
ренъ да ѣешъ ме бранити ако ко годъ повиче на мене.
Примите дакле сви поздрављѣ кои сте годъ негда самномъ.

¹⁾ Овде је с краја писмо поцѣнано те та места исписујемъ та-
чѣцама. — Т. Р. Ђ.

у единой школи били и поздравѣте Алексу Лазаревѣа
љубезнѣше, и проче све и ако се когъ нисамъ сетѣо нек
опрости. Био самъ синоѣ у Театру гди се представѣо
Велазари, у опери, истина добро — им по — али пе-
ванѣ недопада ми се, чему су околостѣѣи тако плакали
да се нишѣ њѣ чуло — томе самъ се я тако смѣо —
да су се сви чудили — о боже далъ су они мавити (ми-
слио самъ) да ли мой слухъ неуглаѣенъ. Ето дакле я
самъ вамъ садъ свима писо а ви садъ дугујете мени, и
кои ми одише томе ѣу я опетъ писати. Опростите што
нисамъ мого свако по особѣ писати. О да вамъ е видети
ме сада како идемъ по Прагу, — а, а, а купио самъ пе-
ширѣ, а капу самъ метуо у стакло на посло у Музеумъ.
Пишите молимъ васъ то ѣе највећа утѣха бити вашемъ
Љубомиру, и реците свагда имамо друга кои насъ се
сѣћа и удаљѣнѣ а таѣ е —

Люб. П. Ненадовић

(испод имена је један избрисани редѣ
који се не да прочитати)

Код прѣих стихѣа у овоме писму са стране има
овај додатак: Поздравѣте како прѣгодишѣи тако и П-го
год. православѣе особито Саву и ко. и Владимира и кажѣте
му нек чува Србију — такође Ст. Матиѣа поздрави
њѣговъ (нејасно) што ми е поклонѣо — поздр Милоѣ,
Ђокиѣа, Милоша, Ненада, Антиѣа, Васу, Паѣу. Поздравѣте
Филипа Шнајд — Динуловиѣа, — у баѣи Еѣр. Аѣима
— и све ѣутуре. и пишѣте ми.

Писмо захвата три стране повећѣг табачѣа за пи-
сма. На последњѣј је страни само адреса: Вѣ. Госпѣи
Слушатељѣма Другѣ годинѣ фил. у Лиц
Кѣ. у Бѣограду.

Правѣпис и интерпункѣија остали су онакви какви
су у оригиналу.

Александар

Мих. Р. Ђорѣвић

ПРЕПЈЕВ ЈЕДНОМ ВИТЕШКОМ ЕПОСУ

— ЈОВАН Ђ. ЗОРИЋ —

Као румен златѣкосѣ зоре,
Што с истока сјајне зраке просѣе,
Па врхуѣе чарѣните горе
Умѣлати руменѣом осѣе
И што брѣо са обѣорѣа минѣ,
Како сунѣе, дар сѣјѣлости, синѣ;
Па' ка' звучи онѣ ѣруѣе јасѣе,
Што замиру тихо у даљѣни,
Кад сунѣшѣе умире и гасѣе
У тишинѣ, вечерѣој мѣлини;

Као санѣа чарѣбан и мѣо,
Што га снѣва твоја машѣа пуѣта,
И што минѣ, тек што си га снѣо,
Као дѣга са облаѣа густа:
Тако мину и тако прохуѣа
Древѣно доба, ка' снѣа олуѣа;
Ишѣзѣоше онѣ игре бојѣе,
Дани слаѣе и дани меѣдана,
Надметѣѣе и вѣтѣшко војѣе,
Што се бѣше преѣо срѣских страна.

Тоѣчиѣ-поѣе и Гласѣнаѣ равѣи
Убѣа Враѣар уѣа Бѣоград стојѣи,
Куд вѣрише вѣтѣзовѣи савѣи
И јуѣаѣи од меѣдана бојѣи,
Да замеѣу те игре вѣтѣшко
На ѣаѣѣе и тоѣуѣе тѣшко,
Сѣа та мѣста данас пуѣта стојѣе,
Јѣр су борѣи изумѣли давѣо,
Тѣк потоѣѣи слаѣу ѣину ѣојѣ
И сѣоѣиѣу оно доба славѣо.

Све се руши и нестанку креће,
Вријеме дворе и куле обара,
Ништа му се одупријет' не ће,
Тврди мрамор у пенео ствара,
Горе руши и дно морско диже,
Да је бурним облацима ближе;
С лица земље, наше китице мајке,
Коју вјечно поставише силе,
Свег нестаје, тек остају бајке,
Јази приче, јази вјесме мило.

Од Варада, крај Дунаја града,
До Котора и приморских гора,
Гдје се Србаљ новом царству нада,
Вјеше много поноситих двора.
Ту уз звуку златених нехара
Дивна кита славних господара
У госпоству провођаше дане
И чувајућ земљу од душмана,
Кроз србинске пролазише стране,
Тражећ боја и љутих мегдана.

Данас тога ни једнога нема
И бедеми обрушени чаме;
Јаго сова у сумрачју дрема,
Паук прече мрежу у сред таме;
Гдје се некад сред љубавног жара,
Од ког срце у пламену згара,
Наздрављало и невало холо:
Ту сад бурни вјетри са иланина
Воде своје вихорито коло
У сред дана и ноћних тамнина.

Много бурних протекло је љета,
Много кратких прохујало дана,
Како смрца уграби нам клета
Прослављене борце од мегдана,
Ал' њихова пуна славе дјела
Вјечност нам је сачувати хтјела,
И не може у заборав скрити
Успомене њине славе старе,
Но у вјесме дивотне их скити,
Да нам срца челиче и жаре.

Зар имена наших славних дива:
Тихомира Брзаноног бана
И Немање, о ком Србаљ снива,
И сокола Леке капетана,
Војислава, травуноскога лава,
Чија вјечно свијетлиће слава,
Занајнише Цар Душана славног,
Што му име на далеко стиже,
Чије дјело из времена давног
Славу нашу прогласи и диже.

И зар име Ређе Крилатога
И сокола од Прилипа Марка,
Којег вјесма, као мало кога,
Диже славом до сунашца жарка,
Обилића, коме брита Ђорда
На Косову закла цара горда,
Дично име Чегарскога лава
И Милоша, што слободу даде,
И Рајића, вјечита му слава,
Што витешки на ограшју наде.

Зар ти борци и јунаци славни,
Што се дивно за слободу бие,
Којих веће из времена давни,
Међу нама нема оvdје више, —
Не ће вјечним живити животом?
Та вјесма ће славањом дивотом
Дјела њина и борбе њим славне
Проносити од уста до уста,
Као муња у сред ноћи тавне
Своју свијетлост са облака густа!

Влаго роду, који из давнине
Има прошлост витешку и часну,
Он је сличан сунцу са висине,
Које свијетлост разасипа јасну,
И по небу обасјава звијезде,
Што висином неизмерно језде!
Он је сличан мору валовитом,
Кад га сила узбурка оркана,
Па са својом снагом силовитом
Запускује подножје Ливана!

Тако племе у напредак креће
И слава га држи на видiku;
Ништа њега сасомити не ће,
Срушити му ни понос ни дику;
И ако му сунце кад год зађе,
Пронаст јурне, невоља га свађе,
Оно роди у одсудном трену
Храбра борца и славна јунака,
Који буди наду сатрвену,
Тражи пута поуздана, јака.

Он развија барјак од слободе,
Сјећа браћу на свијетле дане,
Ријечи му сваком срцу годе.
Род разбуди на четири стране,
Па га смјело на бојиште води,
Да се опет сјајно сунце роди;
И роди се љепше нег је мило
И сјајније нег што бјеше прије,
Јер све, што је с њим ратова' стајло,
Знаде да се за овијанак бије.

Зар ми нијесмо пет стотина љета
Подвијегали нечовечној сили,
Под тонузом душманина клета
Крвцу своју потоцима лили?
Ал' ми дједа славних војенода,
Чија слава по вјесмама хода,
Отресосмо робовање тавно,
Убав опет дочекасмо данак,
Из мртвила васкресосмо славно,
Као да смо сладак сини санак!

Јер имасмо витезове славне
Што у вјесме име поставише,
Дивне борце и јунаке давне,
Што за собом спомен оставише,
Дичан спомен ког нестати не ће,
Коло звијезда док се небом креће,
Док срдашце у грудима бије,
Вјесме јече кроз лугове тавне,
Док сунашце вјечним жаром грије
Тучна поља и дубраве равне!

У Сарајеву 17. новембра 1899.

ЗБОГОМ

— ИТАЛИЈАНСКИ НАПИСАЛА Е. НЕЕРА —

Amor che nasce e si matura in colpa.
Che col rimorso e col terror s'annoda
... infausto fiore
Langamente non dura. Prati.

На броду Тринакрији 17. априла 1876.

Осталивши Јонско Море лађа се љуља полако на азу-
рим валима Јадранскога Мора. За који дан додирнућемо
грчку обалу.

Шта је с тобом, срце моје? Зашто дрхћеш? Та
коцка је бачена!

Широко море биће сад чувар моје страсти и његови жаморни вали носеће моје уздахе на обале италијанске... Ђути, срце, ђути!

А ти, колевко плузија мојих — збогом! Збогом домовино моја, кућо моја родитељска, где растох цевина и чиста; збогом моје некадашње радости, мој срећни живот!... Збогом, прошлости!

Хладан априлски ветрић струји околу помешан са мирисом морске соли; весели путници брбљају наслоњени на ивичну ограду — у изгледу је најлепше путовање.

Ја једина суморна и замишљена узалуд посматрам осмејак са неба што лебди као провија над дубином амбиза.

Видим једино њега... њега... увек њега! Његов бледи лик изобразан сузама, његове силне очи, његов глас који ми довикује: „Хајде са мном, ја те љубим!“

Ах, могла бих несрећница ставити и океан између себе и њега, а не бих никад могла скинути са својих усана печат његових пољубаца ни из душе истргнути његов лик. Докле ми год усне могу изговарати макар једну само реч — понављаће његово име!

Ја бежим, али ме љубав гони бесно. Шта ли ће сада он радити; шта ли ће мислити о мени?

Масимо, кунем ти се, овде где ме нико не чује, над овим листовима које нико никад неће читати, једино у присуству Бога који ће ми некад судити — ја пришим своју дужност, али те љубим, љубим очајнички. Масимо, још једном: ја те љубим!

Писање је једина моја утеха на овоме броду где сам туђинка, а који ме носи далеко од моје домовине, од свега што сам љубила на земљи.

Угодно ми је да се сетим своје кратке прошлости и да се спремам за будућност која ми излази пред очи мутна и неодређена, као нека врста храма у који ћу се моћи, као у себе саму, повући и оживети дане који се никад више неће повратити.

Али је можда и то грех. Требало би да спустиш стену непомичну као гроб на своје успомене... Истина је. Али ко не воли посетити своје мртве у гробљу? Кома није допуштено задржати цвече по њиховим хумкама?

Кћи беспрекорног ветерана из бојева за отаџбину, кћи прослављеног борца из двадесет прве и четрдесет осме године, примера свију врлина — ја сам расла као млада Шпартанка међу представницима величине и вредности. Учили су ме да презирем све што је ниско и кукавичко, да мрзим лукавство и да носим узвишено и поносито као краљевску дијадему *гроб поштења*.

Нестриљива да уђем у борбе за које ми је моја млађа одважност лако стављала победу у изглед, ушла сам у свет узвишута чела и сигурна; име мога оца било ми је једини штит, а строгост мојих начела оружје непобедно; и ја сам била спремна меџан да поделим.

Као Ева без греха показивала сам своје пуко срце које није знало за завист. То није била храброст већ основност. Опасност од пада није се ни показивала мојем ратоборном срцу жељном узбуђења. Било ми је двадесет година, па сам мислила да је сама дужност довољна да испуни цео живот. Моје снажно и здраво тело није знало за мекуштво. Слободан пољски ваздух, јахање, рад, читање озбиљних и научних ствари, мало музике, пртање и

дуго ћеретање с оцем беху ми све радости, сва задовољства моје младости.

Нисам имала пријатељица.

По који пут отац ме је водио у град; по кашто се скупљаху у старим салонима нашега замка његови стари ратни другови. То су биле веселе вечери, кад галантерија није имала никаква посла, али кад сам се ја забављала слушајући приче о ратовима и заверама.

У таквим приликама познала сам јединога пуковника којему је било тридесет и девет година, а био је поздравно најмлађи од наших пријатеља.

Висок, плав, нешто мало ћелав, благородног понашања и симпатичан, он је заслужио пажњу удавачицу — и ја сам му је указала чим сам сназила да је тражи.

Наше тихе љубави прећутно задобише одобрење ветерана, који су нас пажљиво посматрали. Једног дана рече ми отац:

— Пуковник је тражио твоју руку. Он је благородна срца, коме ја драговољно поверавам једино благо што имам — уверен сам о срећи, која те са њим очекује; али твоја наклоност не сме бити присиљена. Испитај сама себе, драга кћери; љубав, а не послушност, треба да те води пред олтар.

— Ја га љубим: одговорих одважно а нити поручи мењех нити се уплаших.

Истог вечера пуковник је примио из мојих уста свечано обећање.

Ја тада не познадох ни бојаљливе чедности, ни стидљивости, ни куцања срца, нит' икакве тајне жудње младих заручника.

Смела и сигурна везала сам верно своју будућност са другом, којега сам поштовала и љубила. — Никад сенка сумње не потамне моју ведру веру, никад страх од кајања не дође да ме помучи.

Са своје стране он ми је слепо поверио своју срећу; ни један брак није закључен под бољим изгледима од нашег.

Ни једног облачка у почетку — ни једног облачка доцније.

Мриари држе да се спрема највећа бура онда кад је небо са свим чисто.

Момци су пролазили и ми смо били потпуно срећни.

Мој муж ми је поклањао најстрашнију пажњу, његов карактер увек једнак, добродушан, мало озбиљан потпуно се слагао са мојим укусом и мојим навикама.

Он се учио, а и ја сам волела студије; обоје непријатељи сентименталности, али занети природом; иста наклоност водила нас је избору наших песника. Волели смо Шекспира више него Осијана, Ига него Ламартина, — а од талијанских песника читасмо само Дантеа. Фоскола би драговољно примили без неопроштајнога греха Ортисова.

Мој муж је често говорио: Љубав је ватра, која загрева, страст је помор који руши.

У усамљеним часовима, кад смо успели да се повучемо од света, колико пута под платанима посребреним месечиним или поред пламена домаћег огњишта са руком у руци, срцем на срцу слушах га ја у слатком узбуђењу где ми говораше:

— Валерија, ја те не волим што си лена. Хиљадама жена лепше су од тебе! — али ти си нешто више него лена жена, ти си олтар мојих завета, ти си светиња моје вере, неоскврњени чувар моје части и моје врлине.

БЕЛЕЖНИКА
ГРАДА БЕОГРАДА

АРБАНАС НА СТРАЖИ. Слика П. Јовановић.

Инв. бр. Ч 11414

Бр. инвентара

50977 57

Ја сам се поносила својим мужем. Својим талентом, својим војничким заслугама, својим часним животом издигао се над свима другим официрима; најјејачија каријера отвара се пред њим — био је омиљен код старијих, а млађи су га волели, јер је био добар и милостив.

Једино једино незадовољство нарушавало је понекад мир нашег домаћег живота.

На две године после венчања, ја још нисам имала наде да ћу постати мати.

Пуковник, изгледало је, као да о томе неће ни да говори, само је у потаји трпео — а и ја.

Живели смо у благостању које се граничило луксузом. Бриге о економији не бацаху своју страшну прозу на појезију нашег брака — били смо срећни и богати.

Да, ја понављам: никад два бића сједињена под окриљем љубави не проведоше боље, мирније, ведрије — а то не помињем да би се утешила, већ што налазим насладе у властитом мучењу, од којег су ми болови јеткији и несноснији.

Он је био благородан, поштен, племенит... и ја сам га недостојно изневерила. О! моје кајање неће бити сувише; но путујући сама по свету, поражена, под теретом веће жалости, видећу младе срећне парове и моја ће савест понављати дрхтајући:

Таква си била ти... невесто драга и обожавана!

О изгубљена срећо моја, о света права поштена жене, погажена правила части, о оче, оче мој!...

Храбро! Пут ка покајању утврђен је, хајд'мо њим сигурним кораком, — а ти јадно срце моје, куши последњим уздахом страсти на умору.

Положај мога мужа, његово порекло, његово стање, сами наши односи приморавашу ме да примам многе посетице и да се упуштам у разговор. Као девојка ја сам у њих уносила сву охолост својих начела, сву поузданост у своју врлину.

Обожавали су ме, право рећи, али су ме мало волели. Жене су ми завиделе, људи су ме негодовали, али ја нисам тражила ничијег пријатељства, а стисак руку, који обичај намеће, није прелазно коју мојих рукавица.

Једне вечери — у кући кнегињиној — неко помену име младога маркиза Л., који је тад некако добио висок положај у министарству унутрашњих дела.

— Сад ће тек расти његове победе, рече кнегиња.

— То је, дакле, неки Дон Жуан? зашита потпоручник Б.

— Рекла бих да је Дон Жуан у обрнутом смислу; он не тражи жене, него жене траже њега.

Кнегиња је имала најмање шест година и могла је без зазора говорити; пакостан осмех појави се на брцима потпоручника, који пристојно промрмља:

— Без сваке сумње фаталан човек!

— Управо фаталан! Има код њега нешто што се не да одредити, што очарава и осваја.

— Донста, — прекиде мој муж: има магнетичан поглед.

Ја, која се још нисам упуштала у разговор, узвикнух:

— Али овде има неверника у магнетизам: ја сам прва противница теоријама Месмеровим.

Потпоручник, који је био лудак и сујетан, захвали ми погледом, држећи даља ја њега потпомажем; — тада сам осетила увређену охолост и понових да бих га омела:

— Изузевши природни магнетизам, што га бацају интелегентне очи, али какав не виђамо код наших смеших и претендиозних кичоша.

Потпоручник се угризе за усне; кнегиња продужи ватрено:

— Не говоримо о магнетизму — назовите га како хоћете, али нешто има у његовим очима. Ја знам више од једне госпође, која је изгубила сан, верујући да их може гледати без испаштања. Признајем вам да се не бих, три века раније, либила да га оптужим као чаробника... наравно да му ја не правим домачу.

Насмејасмо се овој шали кнегињиној и разговор се окрете на другу страну.

Готово сам била заборавила име маркиза Л. кад један од мојих сиротана дође да ми препоручи свога сина по једној молби у министарству. Одговорих му да не познајем никога, а он ми означи маркиза као човека од уплива, чија би потпора била ванредно драгоцене.

Како маркиз није био мој пријатељ, ја убрзо увидех да би му се могло дотурити парче молбе. Баш у том тренутку уђе кнегиња и учини ми се згодна прилика за мога штићеника.

— Срећни сте, ја ћу баш сад да идем ка Л. — рече кнегиња — говорићу му о овој ствари; али... могли би поћи и ви — можда ће боље бити.

— Допустите ми да у то не верујем; маркиз ме ни мало не познаје.

— Тим пре. Непознати пре или после успе, маркиз неће моћи одолети једној госпођи Х. тако чаробној.

— Али, драга госпођо, хоћете ваљда да изађем пред човека, који ме не познаје, па да од њега тражим услугу?

— Бачка бојажљивост. Сад су разна прикупљања прилога и добротворни базари омогућили посете лудима. Имајте на уму да ми идемо у министарство унутрашњих дела, терен неутралан, у салу за примање; напоследку на јавно место. Водите рачуна и о томе да смо покровитељске одојчади и да ћемо јуришати на маркиза у његовим дипломатским шанчевима, те да му дигнемо двадесет динара. Хајд'мо, одлучите се — доле су моја кола; вратићете се за пола часа.

Дуго сам се мучила да се решим, али уђе пуковник и кнегиња својом речитошћу стече савезника.

Нисам више могла одбијати, бацих на главу veo, прикачих га и изјавих да сам готова.

— Нико не може рећи да се упропашћујем лукеузом! узвикну мој муж видећи ме тако обучену.

— Идем да адвоцирам за сиротину, одговорих смејући се.

Маркиз нас прими у једном салончићу простом и озбиљном. Писао је кад уђосмо, пошто нас пријави послужитељ.

Дуже се и док је стискао руку кнегињи, гледала сам га љубонитљиво. Пре свега није ми изгледао тако млад — а после ладаи, под својом маском уобичајене куртоазије; — ништа особитог у цртама лица; фамозне очи, што сам их уображавала као црне и светле, биле су непеласте, полугатворене под дугим трепавицама.

— Моја добра пријатељица, контеса Мураци, рече кнегиња представљајући ме — има нешто да вас моли; надам се да је нећете одбити.

Пожурих се да објасним разлог својој посети и нисам оставила времена маркизу да ми прави комплименте — у осталом не знам ни да ли би их правно.

Држање му је било озбиљно, нека збиља расејана и мало меланхолична.

Обећа да ће се заузети за могаштићеника и обвеза се да ми одмах одговори.

— Хоћете ли ми учинити задовољство да вам новост лично донесем? — запита после малог устезања.

Нисам имала разлога да одбијем — шта више најпристојнији прописи уљудности налагаху ми да одговорим, да ће за мене бити задовољство да га примим.

— Дакле, Валерија, рече мој муж, отварајући прозор, јер је била велика врућина у малом салону где смо ручали — како је ишла твоја дипломатска мисија?

— Ох дипломатска! Драги мој, чиниш ми сувише части. То је проста ствар; тражила сам повишицу једном добром и ваљаном младићу, — одговорено ми је обичним обећањима и ту је све свршено.

Атилијо се наже на прозор — ја стадох поред њега — и како су дрвета простране баште освенчавала наш прозор, наслоних му образ на раме. Обузе ме тајни и бојажљиви осећај, необична нежност, немирна и фантастична меланхолија.

— Атилијо — рекох му — колико бих волела да видим ових дана очеву кућу и свог доброг оца!

— Жеља са свим природна, оправдана, али за што баш, драга моја, ових дана?

— Не знам — ваљда је због сезоне.

— Ти си слободна, Валерија, али ако ћеш чекати коју недељу, ја ћу те пратити.

— Сад не можеш?

— Не, никако, служба ме држи, у шкрипцу.

— Не говоримо више о томе.

Разговор се прекиде.

Продужила сам да држим главу на плећима свога мужа, а памет ми је лутала далеко, далеко, под платане баштенске, где сам провела младост, по оном великом салону старог замка, по историјским зидовима, који су тако често одбијали ехо мога детињског узвика усред прича о бојевима.

И још даље — по земљама непознатим, усред шуме оборене буром, по глатком песку опраном океаном, по неприступним планинама, у измишљене пећине кјрала

и олова, међу вихоре пустињске, под сенке палми... и шта још знам!

Никад се моја уобразиља није толико узбудила.

— Валерија! зовну ме слатки глас мога мужа.

Тргох се и подигох главу.

— Да ти није рђаво?

— Не, пријатељу.

Тама се згушњавала на хоризонту; затворих прозор и упалих свећу.

— Хоћеш да изађеш, Валерија? Вече је врло лепо.

— Хвала ти, јер се осећам уморна.

— Ја ћу ти правити друштво.

Плаховитост од нежности нагна ме да му бацам руке око врата.

— Колико си добар, Атилијо!

— Добар? рече он смејући се — не него те волим.

Ордонас пуковников уђе са новинама и писмима.

Док је мој муж читао своја писма, ја отворих новине и прешав равнодушно дневне новости, изненадим се вешћу о једном двобоју.

— Знаш шта, Атилијо? Био дуел између потпоручника В. и адвоката Ф.

— Да, због његове жене, био је ове недеље.

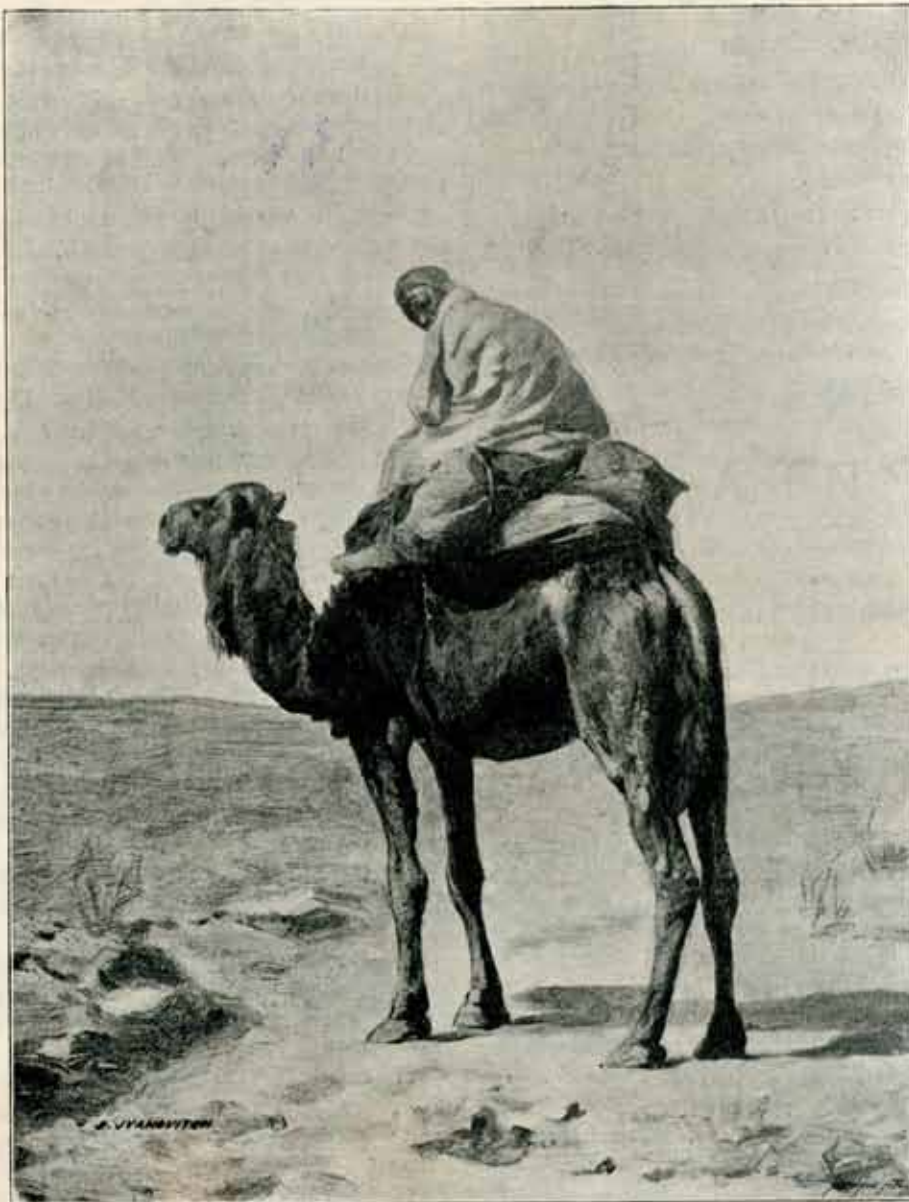
— Је ли могућно? — После године дана брачног живота!

— Па ипак је тако. Од пре месец дана госпођа Ф. имала је тајне састанке са младим официром; ништа се није знало о раскалашном владању брижљиво прикривеном; али, чини ми се, неко задутало

писмо, или удес који хоће да ствара интриге, све је открило.

— То је страшно. Преварити мужа тако честитог, тако достојног поштовања као што је адвокат — и због тог одвратног В. Да је и са свим обрнуто, да је муж одвратан, а љубазник ваљан, ни то не би умањило кривицу.

— Друштво, драга моја Валерија, није тако строго: драговољно опрашта или бар заборавља ове ружичасте грехове; — олакшавне се околности признају, прилика, нерви, неодољиво слепило...

У ПУСТИЊИ. Сликао Ст. Јовановић.

— О не, Атилијо! То је срамота. За ту врсту кри-
вица не може бити оправдања никакве врсте.

— Ти си аићео, гледаш свет кроз своју врлину.

Тако је говорио овај племенити пријатељ, привла-
чећи ме своме срцу.... последњи пут можда што сам
били достојна да се ставим на њега.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ТОК ВРЕМЕНА

—*—

Наша дани, наша лета,
Украсе нам нове дају,
И нуде нам из даљине
Жуди, снове и милине.
А и срцу носе даге:
Прерађују наде мале,
Па их разским сном озаре,
А кидају оне старе —
Што су давно прецветале!

Сокољанин.

БРИГА

РОМАН

НАПИСАО

ХЕРМАН СУДЕРМАН

I.

Баш када је добио довршио своје с намањем Мајерхе-
феровим, родио му се Павле, трећи син.

То су била збиља тешка времена!

Госпођа Јелисавета са својим брижним лицем и боле-
љивим осмехом лежала је у великој породичној постељи, по-
ред које је била колевка новорођенчета, и лутала је немирно
погледом и слушала тако на сваки шушањ, који допирало
са дворишта и из соба за спавање у њену тужну поро-
дицну собу. — При сваком сумњивом звуку тргла би се,
а свакада, када би се зачуо туђи глас или подмукли тре-
сак кола, питала је се, наслањајући се у великоме страху
на подупираче од постеље:

„Је ли свршено? Је ли свршено?“

А нико јој не би одговарао. Лекар је озбиљно на-
редио, да се поштеди од свакога потреса, али добри човек
није ни мислио на то, да је ова вечита неизвесност мора
хиљаду пута више мучити, него ли најстрашнија збиља.

Једнога јутра — петог дана по порођају — чула
је како се њен муж, који јој за време ових тешких дана
није ни изишао на очи, шета по суседној соби и жуто
пеује и уздише. — Разабрала је и једну реч, једну једину,
коју је једнако понављао, реч: „Бескућници!“

Сада је дакле знала: Свршено је!

Она спусти клонулу руку на главицу новорођенчета,
које је озбиљна лица тихо крљало и плакало.

После некога времена рече она служавци, која је
гледала дете:

„Реци господину, да сам рада с њиме да говорим.“

И он дође — Тешким кораком ступи пред поро-
дицу и погледа је лицем, које у његовој усиљеној неви-
ности изгледаше двогубо унило и очајно.

„Максе“, рече она плашљиво, јер се увек бојала
њега, „Максе, немој крити од мене ништа — ја сам и иначе
спремна на најгоре.“

„Јеси ли?“ упита је неповерљиво, јер се сети лека-
рева савета.

„Кад се морамо седити?“

Кад виде да тако хладно гледа несрећи у очи, учини
му се да више нема потребе да ништа крије од ње, те
поче бесно:

„Данас — сутра — кад буде драго новоме госпо-
дару. — Само смо по његову милосрђу још овде, — а
ако му буде угодно, можемо још понае сазнати на улици.“

„Тако зло тек неће бити, Максе“, рече она, скри-
вајући мучно своје осећање; „ако сазна да смо тек пре
неки дан добили призову —“

„Тако — ваљда да идем да га молим — шта?“

„Не то. Учивиће он то сам. А ко је он?“

„Зове се Дуглас — пореклом је из Инстербуршкога
— појавио се врло разметљиво, господин, врло разметљиво
— најмилије би ми било да сам га могао отерати из дво-
ришта.“

„А је ли нам што преостало?“ Питала је тихо и
с устезањем и гледала је при том на новорођенче, коме
је, можда, од одговора зависно млади, слаби живот.

Он се гласно насмеја. „Остало, за напојницу — чи-
таве две хиљаде талира.“

Она одахну, јер јој се чинило, као да већ чује с ње-
гових усана ужасну реч „Ништа.“

„На што нам је две хиљаде талира“, настави он,
пошто је педесет њих отишло у недођију? Хоћу ли можда
у граду отворити гостионицу или трговати с пуцима и тра-
кама? Можда ћеш ми чак помоћи, идући у отмене куће
да пијеш, или ће деца продавати по улицама палидрвца
— хахаха!“

Рио је по већ проседај бујној коси и одгурну при
том ногом колевку, да се сизно зањиха.

„Нашто се родио овај првић?“ гуњало је потмуло,
а затим клече поред колевке, обухвати мајушине песнице
шупљинама својих великих, црвених руку и говораше
своме детету: „Да си знао, сине, како је рђав и подла
овај свет, како побеснује у њему бестидност а пропада
правичност, ти би збиља остао где си и био. — Какве
ћеш бити судбине? — Твој је отац у неку руку скитница,
пропалица, који се са женом и троје деце потуца по ули-
цама, док не нађе место, где ће себе и своје сасвим са-
трти —“

„Максе, не говори тако — кидаш ми срце“, викну
госпођа Јелисавета плачући и пружи руку да је стави
на потиљак мужу, али рука немоћно клону, пре него
дође мети.

Он скочи. — „Право кажеш — доста је јадања! —
До душе, да сам сад сам, момак као пређе, отишао бих
у Америку или у руске степе, тамо се човек може обо-
гатити — да, тамо се човек може обогатити, — или ја
бих играо на берзи, — данас доби, сутра губи, — хеј,
ту би се дало зарадити новаца, али овако — безан, као
што сам“ — — — и баци тужан поглед на жену и дете,
а затим показа руком на двориште, одакле допирало ве-
сели гласови двојице старијих синова.

„Да, знам ја врло добро, да ти морамо бити на те-
рету“, рече жена кротко.

„Не говори ми о терету!“ одговори он праскајући.
„Што сам рекао, није било у злој намери. Ја вас волим
— и доста с тим! Питање је сада само, куда? Да бар
није овога новорођенчета, ипак би се мене неизвеснога
опстанка могле за неко време подносити. — Ала овако
— ти болесна — детету потребна нега — на послетку
нам не остаје ништа друго, већ да купимо ма какво имање
и да положимо две хиљаде талира на рачун отплате. Хеј,
то тек може бити живот — ја с просјачком торбом, ти
с телећаком — ја с ашовом, а ти с ведрницом —“

„Па не би ни то било рђаво“, рече жена тихо.

„Не би?“ насмеја се он горко. — „Па теби се може помоћи. Ето се на пример продаје Мусајнен, она јадна каљуга напољу у пустари.“

„А што баш то“, рече она стресајући се.

Њему се нешто одмах допаде ова мисао.

„Да, то би значило испити чашу до дна. Пред очима увек промисли сјај — јер треба да знаш, господски двор Хеленентала гледа оде право у прозоре — унаоколо каљуга и угар до две стотине јутара — можда би се нешто и могло искрчити — могао би човек још постати пионир културе. А шта би људи рекли на то? Мајерхефер је јунак човек — рекли би; тај се не стиди своје несреће, он је шта више — гледа у неку руку с пронијом. Тхе, збиља! Ругати се треба својој несрећи — то је једино узвишено гледиште на свет — плунути треба на њу!“ — И он плува тако јако, да се болна жена трике у постели.

„Опрости, драга моја“, мољаше је он гладно јој руку у најлеснијем расположењу, „али зар нисам у праву? — Плунути треба на њу. Док човек само има уверења, да је частан, може сваку недаћу сносити с извесним уживањем. Уживање је прави израз. — Имање се сваки дан може купити, јер је газда наравно женидбом ушао у богато газдинство, па је сад запустио сасвим ову старудију.“

„Размисли се пре тога, Макс“, мољаше жена у великом страху.

„Чему оклевање?“ одговори он љутито. „Не смемо даље остати на терету овог господина Дугласа, а чему бољем се не можемо надати са своје тричаве две хиљаде — дакле брзо напред —“

И не трудећи се да болесној жени рече с Богом, оде.

Неколико тренутака затим чула је како на вратнице излазе кола.

После подне истог дана пријавише јој страну походу. — Нека лепа, отмена госпођа дошла је на сјајним колима у двориште и замолила је да учини породичну походу болној госпођи.

А ко је? — Није хтела да каже свога имена.

„Баш је чудновато!“ мишљаше госпођа Јелисавета, али, пошто је у своме јаду почела веровати у небесна посланства, није одбила походу.

Врата се отворише. Витка, нежна прилика с финим, нежним пртама лица приђе непоузданим кораком постели породичној. Она одмах ухвати њену руку и рече благим, тихим гласом:

„Притајила сам своје име, драга госпођа Мајерхефер, јер сам се бојала да ме нећете примити, ако га речем претходно. А најмилије би ми било, када бих и сада могла остати непозната. Морам на жалост сматрати, да ме нећете више посматрати с наклоношћу, када сазнате ко сам.“

„Не мрзим ја никога на свету“, одговори госпођа Јелисавета, „а још мање чије име.“

„Име ми је Јелена Дуглас“, рече госпођа тихо и јаче стиште руку болеснице.

Госпођа Јелисавета одмах поче плакати; гошћа пак, као да је давнашња пријатељица, обави јој руку око врата, пољуби је у чело и рече својим тихим, утешљивим гласом:

„Немојте ме мрзети. Судбина је хтела, да Вас потиснем из ове куће, али ја нисам крива томе. Мој ми је муж хтео спремити изненађење, јер се име овога имања подударало с мојим именом. Али је моја радост одмах минула, чим сам чула, под каквим га је приликама купио, и како баш Ви, драга госпођо Мајерхефер, патите у овом двогубо тешком времену. С тога ме нешто нагна да олакшам своје срцу, молећи Вас лично за опроштај на јад, који сам Вам задала и који ћу Вам још задати, пошто време Ваше патње још није минуло.“

Као да тако мора бити, наслонила је госпођа Јелисавета главу на раме странкиње и плакала је тихо.

„А можда ћу Вам моћи мало и користити“, настави ова, „бар тиме што ћу с душе Ваше скинути нешто горчине. Ми се жене обично боље разумемо него ли окрели, жестоки људи. Нас зближују заједничке патње, које су на нас натоварене. А пре свега једно: Ја сам говорила са својим мужем и молим Вас у своје и његово име, да ову кућу сматрате дотле за својину, док Вам је само драго. Ми зиму проводимо махом у граду, а уз то имамо још једно имање, којим нам управља настојник. Као што дакле видите, Ви нас нећете никако узнемиравати и учинићете нам услугу, ако још пола године и више овде управљате као и до сада.“

Госпођа Јелисавета не рече хвала, али сузни поглед, који управу на странкињу, била јој је довољна за хвалност.

„Будите сад опет весели, драга госпођо“, настави ова, „а ако Вам на даље буде требало савета или помоћи, сетите се да има некога који има дужност према Вама да много што шта поправи. — А какво красно дете“ и она се окрете колевци — „је ли мушкарац или девојчица?“

„Мушкарац“, рече госпођа Јелисавета са slabим осмехом.

„Има ли још браће? — Али шта то питам! Она два кренка малишана на пољу, који ме дочекаше код кола — смем ли се из ближе упознати с њима? — Али не, нећу овде“, брањаше она жустро — „то би Вас могло само још више потрести. Доцније! Доцније! — Пре свега ми је стало до овога малишана.“

Она се наже над колица и дотера повоје.

„Како већ сасвим паметно гледа“, рече шалећи се.

„Брига му је бабила“, одговори госпођа Јелисавета тихо и болећиво, „с тога му је тако старачко лице.“

„О, немојте бити сујеверни, драга“, одговори гошћа. „Слушала сам да поворођенчад често имају у лицу нешто старачко. То се убрзо изгуби.“

„Јамачно имате и Ви деце?“ упита госпођа Јелисавета.

„Ах, та ја сам још тако млада жена!“ — одговори гошћа и поцрвене при том, „тек је шест месеца како сам удата. — Али —“ и она поцрвене још више.

„Бог нек Вам је на помоћи у Вашем тешком часу“, рече госпођа Јелисавета, „ја ћу му се молити за Вас.“

Око гошћино се овлажи. „Хвала, по хиљаду пута хвала“, рече она. „Будимо пријатељице! Лепо Вас молим за то! — Знате шта? Примите ме за куму овог Вашег најмлађег и укажите и мени исту услугу, кад ме небо благослови.“ —

И обе жене стискоше једна другој немо руке. Савез пријатељства би закључен. — —

Када је остави гошћа, обазре се госпођа Јелисавета плашљивим, жалосним погледом. „Сада је баш још овде било тако светло, тако сунчевито“, промрмља она, „и сада се опет смркло.“

После мале почивке дојурише два старија сина с великом вицом у болесничину собу, успркос браћењу дадиљину. Сваки је од њих у руци имао фишек шећера.

„Ово нам је поклонила туђа госпођа“, клицаху они.

Госпођа Јелисавета се насмеја. „Пст, децо“, рече она, „анђео је био код нас.“

Оба малишана плашљиво погледаше и запиташе:

„Мамице, анђео?“

II.

Тако постаде госпођа Дуглас Павлова кума.

До душе је Мајерхефер био врло срдит због новог пријатељства, јер „не треба ми саучешће срећних“, како обично говораше, али када се блага, пријатна госпођа појави и други пут на дворишту и када га лепо наговараше, није се могао даље одуширати.

Чак је пристао и на даљи останак на старом огњишту — и ако с опирањем. Газдинство Мусајнен, које је збиља купио још онога дана, било је у тако јадном стању, да је бављење у њему очито било опасно за жену и децу у ове хладне јесење дане. Пре свега је ваљало побринути се за најпотребније оправке и дозвати тесаче, зидаре и грчаре, пре него се могло помислити на пресељење.

Па ипак је госпођа Јелисавета тврдоглавством свога мужа била приморана да се усели у нови стан много развије него је довршена оправка. Јер када се једнога дана на дворишту појави са радницима надзорник новог господара и у његово име учтиво замоли за склониште, изјави да је тај поступак њему намерно нанесена поруга и одлучио се да ни дана више не остане на земљишту, које је некада било његово. — — —

Био је хладан, мутан новембарски дан, када се госпођа са својом децом опростила од старе, драге куће. — Из неба је падала ситна киша, која скроз пробија. Завијена у сиву маглу, пуста и очајна пружица се ледина пред њиховим очима.

С најмлађим на сиси, а с двојцом старијих плачних око себе, попе се она на кола која су је одвезла новој и ах! тако неодређеној судбини.

Када изиђоше на вратнице и кад их стаде шибати у лице својим леденим бичевима хладни пустињски ветар, поче тужно плакати и најмање, које је дотле лежало мирно и задовољно. Она га јаче уви у огртач и прегну се дубоко над мало, уздрхтало тело, да не би издала сузе, које јој без уставе пођоше низ образе.

После пода сахата возиће по глибовитом, прокислом путу стиглоше кола на мету. Чисто би гласно узвикнула, када јој се пред очима указа ново огњиште у своме јадy и распаду.

Дугуљасте, блатом и сламом зидане разне стаје — глибовито двориште — ниска, шиндром покривена кућа за становање, с чијих зидова беше местимце опао креч и избио голи зид — запуштена градина, у којој се беху распртили последњи жалосни остаци лета, лепа ката и сунцокрет, поред готово већ пропалога зеља, у наоколо јасно обојена ограда, која је пред крај свој још једном обојена — то је било место, на коме је од сада требало да станује породица пропалога снахије.

То је било место, на коме је одрастао мали Павле, који му је посветио љубав свога детињства, бригу половине свога живота.

Првих својих година био је сасвим нежан, увео створ, и често се пута ноћу мати прибојавала да ће се угасити слаби жижак његова живота, пре него сване. Тада би седела у сумрачној, ниској соби за спавање, напакћена на ивице његове постељице, и гледала је зажареним очима на мршаво тело, које је бол раздирао.

Али он преброди све кризе раног детињства, и када му је било пет година, био је, и ако слабуљав у удовима и блед, готово увео у лицу — старачке је црте збиља задржао — ипак здрав дечак, у чије се напредовање могаху полагати наде.

У ово време падају његове најраније успомене.

Прва, коју је много пута обнављао у намети у познијим годинама, била је ова :

„Соба је полутамна. На прозорима се ухватило ледено цвеће, и ружичасто продире сјај вечерњег руменила кроз засторе. Старија су браћа отишла да се топиљају, а он већ лежи у постељи, јер мора рано да леже, и поред њега седи мати, која је једну руку обавила њему око врата, а другу спустила на ивицу колевке, у којој спавају две сестрице, рођене пре годину дана, обе истог дана.

„Мамице, причај ми какву бајку“, моли он.

И мати је причала. Шта? тога се више не сећа јасно, али је било говора о некој сивој жени, која је увек у туробним часовима похађала мајку, о жени бледа, суха лика и тамних, плачних очију. Дошла је као сенка и отишла је као сенка, раширила је руке изнад

главе материне, неизвесно да ли ради благослова или ради проклетства, и говорила је свакојаке речи, које су се тилцале и њега, малог Павла. Било је ту говора о некој жртви и неком избављењу, али је те речи онет заборавио, јамачно с тога што је још био сувише глуп да их разуме. Али једне се ствари сећао врло добро: Док је, готово без даха због језе и очекивања, слушао речи материне, привиде му се намах на вратима жива сура прилика, о којој је говорила мати — баш она са својим уздигнутим рукама и са својим бледим, жалосним лицем. Он сакри лице у наручје материне — срце му стаде куцати, дах га поче изневеравати, а у самртном страху мораде узвикнути.

„Мамице, ето је, ето је!“

„Ко? Зар Брига?“ упита мати.

Он не одговори, већ поче плакати.

„А где?“ упита мати даље.

„Ено је у вратима“, одговори он, усправљајући се и обиснувши јој око врата, јер га беше обузео страх.

„Будалице!“ рече мати. „Па то је очев дугачки путнички огртач.“ И она га донесе да опина поставу и лице, да би се потпуно уверио, и он признаде, али је у себи био још више уверен, да је Бригу видео очи у очи. А сада је и знао како јој је име.

Звала се „Брига“.

Али мати се замисли и никако не пристаде, да причу исприча до краја. Па ни доцније. Ма како је усрдно молио.

О оцу сачувао је из онога времена само тамну успомену. Човек у високим чизмама, који је мајку грдио и браћу тукао, а њега самога преврћуо. Само би по каткад видео попреки поглед, који није слутно ничему доброме. По некад, нарочито када је био у граду, било би му лице мрачноцрвене боје као прегрејани казан, а ход би му био непоуздан, час десно, час лево. Тада би се обично догодило ово :

Прво је миловао две близнаке, које је нарочито волео, и њихао их на рукама, док је мати међутим стајала уз њега и плашљива погледа пратила све његове покрете, затим би сео за сто, чепркао по мало по чинијама и одгурнуо их по том на страну, називајући ту „манцу“ јадном и неукусном, каткад би и Макса или Готфрида ударио прутинем по врату, наљутио се на мајку и изишао на посетку, да почне зајевнице са момцима. На далеко би се тада разлегао његов оштри глас по дворишту, тако да је и сам Каро на ланцу завлачио реп међу ноге и повукао се у најдубљи кут своје штенаре. — Када би се после некога времена вратио у собу, било би му расположење обично прешло од љутње у очајање. Крхао би руке, тужио се на јад, у коме мора овде вековати, и говорио би сам себи о разним великим стварима, које би предузео, да се није испречило ово или оно, и да се нису заклели и небо и земља, да га упронасте. Тада би пришао прозору, па би песницом претио према белој кући, која се у даљини љупко видела.

Да, ова бела кућа!

Отац би грдио, набрао би веће, када би му само поглед пао на њу, а баш он сам ју је толико волео, као да му је у њој остало нешто душе. А зашто? Није ни сам знао. Можда само с тога, што ју је мајка толико волела. И она је стајала врло често на прозору и погледала на њу, али она није набијала веће, не — њено би лице добијало неку мекоту и болећивост, а из очију би јој сијала чежња, тако ордачна, да би њега, који је стајао миран покрај ње, обузимала ужасна језа.

Па и његово мало срце беше испуњено баш истом чежњом! Та њему се, докле је само могао мислити, чинила она кућа као појам свега лепога и дивнога! Када год би свео очне капке, увек би му се створила пред очима, и чак се увлачила у његове снове.

„Јеси ли већ била кадгод у оној белој кући?“ запита он једнога дана матер, када више није могао обуздати радозналост.

„Јесам, сине“, одговори она, и глас још беше тужан и непоуздан.

„Често, мамице?“

„Врло често, сине! Твоји су родитељи некад становали овде, а и ти си онде рођен!“

Од тада му је „бела кућа“ било исто, што и човечанству изгубљени рај. —

„А ко сада станује у тој белој кући?“ запита он другом приликом.

„Лева једна, умилна госпођа, која воли сав свет, а тебе нарочито, јер ти си јој кумче.“

Беше му, као да се просу неизмерно обиље среће на његову главу. Био је тако узнемирен да је сав дрхтао.

„А што се не одвеземо тој лепој, умилној госпођи?“ запита он мало после.

„Тата неће“, одговори она, и глас јој беше необично оштре боје, која му је била необична.

Није питао даље, јер очева му је воља била закон, за чијим побудама нико није смео трагати, али истога дана свеза тајна ове беле куће нову везу између матере и сина. — Јавно се није смело говорити о њој. Отац би се разјарио, чим би се само поменула, а ни браћа нису с њиме, најмлађим, радо говорила о њој; јамачно су се бојали, да ће он у својој глупости то опет казати. Али мати, мати му се поверовала.

Када су бивали на само — а бивали су на само готово увек у школско време — отворила би јој се уста, а с устима и срце, и бела се кућа из њених причања издизала све више и јасније пред његовим очима. Наскоро му је била позната свака соба, сваки хладњак у градини, зеленилом опкољени рибањак са блештавом стакленом куглом пред њим и сунчани сахат на тераси; замислите само, сахат на којем је мило сунце само показивало часове. Какво чудо!

Могло је везаних очију шетати по Хелененталу, па да ипак не залута.

А када се играо коцкама, зидао је белу кућу с терасама и сунчаним сахатима — два туцета на један мах, — копао је рибање у песку и набадао је пиљке на мале кочиће, да би обележио стаклене кугле. Али оне, наравно, нису блештале.

III.

У то време одлучи, да походи белу кућу. Он то одложи за пролеће, али када дође пролеће, није имао одважности за то. Он то одложи за лето, али се и тада испречили свакојаке сметње. Једном је видео на ливади великога пса — а ко зна, да није био бесан? — а другом га приликом беше салетео бик својим обореним роговима.

„Е, када будем велики, као браћа“, тако се тешно, „и када будем пошао у школу, узеху батину, па ћу убити беснога пса, а бика ћу ухватити за рогове, да ми ништа не може.“

И он то одложи за другу годину; јер тада је ваљало да пође у школу, баш као и већа браћа.

Већа су браћа била предмет његова обожавања. Да буде као они што су, то му се чињаше крајња мета људских жеља. Да јаше на коњима, па великим, правим, а не само на дрвеним, да се вози на тоцилајкама, да плива сасвим без рогоза и свињских мехурова, и да носи груди, беле, штиркане, тракама везане око тела, ах, ко би то умео!

А за све то човек тек мора бити велики, тешно се у себи. Ову је мисао сачувао само за себе, матери је није хтео казати, а браћи — та они су врло мало марили за њега. Он је у њиховим очима био кенец, а када би им мати наредила, да га некуд поведу, били су зловолни, јер су тада морали да назе на њега и да се ради његове глупости одреку најлепших несташлука. Павле је то добро знао, па је махом говорио да му је милије да остане код куће, само да би избегао њихове намрштене погледе и

још горе ударце, па ма како да му је то било тешко. Тада би сео на ручицу од шмрка и сањао је, њихијући се тихо на њој, о временима, када ће и он као браћа.

Па и у учењу. — А то није била ситна ствар, јер обојица, и Макс и Готфрид, били су припадници у школи и доносили су о празницима увек врло лепе сведочење. Какве су биле, види се по томе, што су за њих од оца добијали редовно по сребрник, а од матере медени колач.

О таквим радосним данима отац је говорио: „Да, када бих могао ова два старија дати у какву добру школу, било би нешто од њих, јер имају сасвим моју бистру главу, али како смо просјаци, васпитаће се јамачно и они за просјаче.“

Павле је много размишљао о томе, јер је већ знао да је Макс рођен за фелдмаршала, а Готфрид за фелдцајмајстора. Беху наиме једном залутале у њихов кућерак неке рупинске слике аустријске војске, и тога су се дана сложили браћа, да између себе поделе два највиша достојанства генералитета, док су њему, млађем, доделили потпоручнички чин. Разуме се да је после настала једна периода, у којој је један осећао позив за трапера (америкашкога ловца медведа), други за индијанскога поглавицу; али Павлове мисли осташе на оним златом везеним униформама, с којима се ни из далека нису могла упоредити дрвена копча и од крпе направљене сандале, каквим су се служила браћа при играма. Исто му је тако остало непојмљиво, зашто су после опет хтели да постану природњаци и владике, — та нове-рупинске слике су ипак биле најбоље.

У ово време појоше ногом близнаке. Катица, старија — родила се три четврти сахата раније — пошла је прва, а Грета пође после три дана.

То је био знаменит догађај у животу Павлову. Намах се пађе везан низом дужности, којег се не ослободи тако скоро.

Нико му није наредио, да пази на прве кораке сестрица; али као што се увек само по себи разумевало, да још у вече чисти обућу своју и своје браће уз то, да свој капутић, на четворо преврћен, стави крај подглавка, а чарапе унакрст преко њега, да никада не сме да умрља чаршав и да он од оца извуче, када се та несрећа десила коме од браће, тако се само по себи разумело, што се од сада примио сестрица и са старачком бригом бдио над смелим огледима стајања и ходања.

Изгледао је сам себи тако значајан у овоме послу, да му се чак умањи жудња за школом, а да је још умео — звиждати, навршила би се мера његових жеља.

Да, да уме звиждати, као Џонс, слуга, или бар као старији брат, то је сада била мета његових снова, предмет непрекидних студија. Али ма колико зашпиљено уста и ма колико овлажно уснице, да их начини гинке, нигде гласка. Да, када би увлачно ваздуха у себе, нешто би и било — једном је чак успео да одсвири прва четири тона од „Пао чива у воду“, а сваки звиждат од заната зна, да се ваздух мора истерати из уста, а то је баш било оно, што није могао научити.

Али се и за то тешно мишљу: „Чекај само док порастем.“

Божик те године донесе радосни глас. Од „добре тетке“ из града, сестре материне, дође једно сандуче с разним лепим и корисним стварима, књигама и кошуљама за браћу, хаљиницама за сестре, а за њега кадифени капутић, прави кадифени капутић, са хусарским гајтанима и великим, плавим пуцима. — Ала је то била радост! — Али је најлепши дар био у писму, које је мати прочитала са сузама од узбуђења и радости. Добра је тетка писала, да је увидела из последњег писма „Јелисаветина“, да је највећа жеља њена мужа, да двојици старијих синова даде боље школовање, и да је услед тога одлучила, да их прими к себи у кућу и о своме трошку да у гимнасију. Браћа су клицала, мати плакала, отац

јурио по соби, рио прстима по коси и говорио нејасне узбуђене речи.

Он је међутим седео мирно крај постељице сестара и радовао се у себи.

Тада му приђе мати, сакри лице у његову косу и рече: „Да ли ће и теби некад бити тако лепо, сине?“

„Ах, тај!“ рече отац, „та тај не схваћа ништа.“

„Млад је још!“ одговори мати, мизујући га по образима, и обуче му затим лепо кадифени капут; како је био празник, смео га је носити до мрака. На приходе и браћа и миловаху га, нешто што им је било препуно срце, нешто због лепога кадифенога капута. Тако добри нису били никада према њему.

Е, то је био Божић!

А када се приближи пролеће, поче у велико шивење и вез за опрему. Павлу је било допуштено да присуствује кројењу, да држи риф и додаје вожице, а близнаке су лежале на поду и чепкале по беломе платну.

Браћа бише опремљена као два принца. Ни на што се не заборави. Чак им спремише оковратне мараме, које је мати скројила од некога старог тафетнога огртача.

Браћа су у то време била веома поносна. Представљали су већ господу, сваки на свој начин. Макс је савијао цигаре, сипајући дувана из очеве дувањаре у мале свитке од хартије, које је запаљивао на ширем крају, а Готфрид је натакао наочаре, које је у школи трампо за шест пукета.

„Свиђам ли ти се овако?“ питао је, шетајући се испред Павла, и пошто је овај одговорио „свиђам“, свега га искљуби; да је рекао „Не свиђам“, добио би ђушку.

Одмах по Ускресу пођоше оба брата. Ту ти је било пуно суза у кући. Али када кола изиђоше на вратнице, притиште мати своје сузама обликовано лице на Павлове образе и шанташе:

„Доста си ти био занемарен, јадно дете; сада смо опет у двоје као и пре.“

„Мамице, појуби ме!“ викну мала Катица, пружајући руке, а и њена сестрица учини исто.

„Да, и ви сте ту!“ викну мати, и јасан сунчев сјај озари јој бледо лице.

Па онда узме сваку од њих на по једну руку, приђе с њима к прозору и гледаше дуго према белој кући.

Павле протну главу броз кроз њене хаљине и гледаше такође.

Мати спусти поглед, и када се сустрете с његовим старачким погледом, задрвене се мало и насмеја се. Али ни једно не рече ни речи.

Када се отац вратио из града, захте да Павле пође у школу.

Мати се врло растужи и мољаше да остане код куће још пола године, да не би сувише жалила за старијом двојицом, а да ће га она сама поучавати и више научити него учитељ. Али отац није хтео ни да чује за то и назва је кукумавком.

Павле се уплаши. — Сасвим беше у њему нестало оне чежње за школом, која га је пређе увек испуњавала; та сада није било више ни браће, коју је имао да достигне.

Сутрадан узме га отац за руку и одведе га преко у село, чије су прве куће биле удаљене од прилике две хиљаде корака од имања Мајерхеферова.

Свакако доста далеко за таквога малишана.

Али се Павле држао јуначки. Толико се бојао да не добије батине од оца, да би ишао на крај света.

Школа је била ниска, сламом покривена зграда, неприметно друкча од других сеоских кућа, али је поред ње било свакојакних високих мотака с лестницама и сградама.

„На ово се вешају лена деца,“ објашњивао му је отац.

Павла обузе још већи страх, али кад га учитељ, умиљат старчић седе кратке браде и масна преника, узме на колена и када му показа лепу, шарену књигу са сликама, он се опет умири, само што се слабо надао доброме од ових многих страних лица, која га гледаху из клупа.

Учитељ га намести на последње место и пуна два сахата морао је по табли цртати основне црте.

За време одмора приђоше к њему велики дечади и запиташе га за ужину, и када видеше да има кобасица, одузеше му их. Он се није противио, јер је мислио да тако мора бити. Када пођоше кући, истукоше га, а један му нагура за врат коприве. Мислио је да тако мора бити, пошто је најмањи; али када прође сеоске куће и када је ишао усамљен по сунцем обасјаној ледини, поче плакати. Вади се под смреку и зверео је у плаво небо, где су ласте летеле.

„Ах, да нешто и ти умеш тако да летиш?“ мишљаше он, — и тад му дође на ум бела кућа.

Он се усправи и потражи је очима. Као очарани замак, о коме му је мати причала у својим причама, сиваше се она. Прозори се пресијаваху као драго камење, а зелено жбуње својаше се у наоколо као стогодишњи грњаци.

У његов се бол помеша осећај поноса и самопоуздања. „Сада си велики“, говораше у себи, „јер сада идеш у школу. Па када би сада пошао у походу, нико ти не би могао бранити.“ Па га опет обузе страх. Зао во и бесни нас — ко би га знао. Одлучи да промисли до друге недеље.

Али му бела кућа више није дала мира. Свакад, када би ишао преко ледине, питао је се, шта би управо било горе на томе путу него ли на путу у школу. Додуше колски пут водио је кроз јелову шуму, а у таквим шумама станују свакојаки кепеци и вештице, а често има и вукова, као што сведочи прича о црвенкапи; али ако би ишао право преко ливаде, била би му очинска кућа непрекидно пред очима и био би поуздан у повратак.

Ова му се похода учини као часна дужност, коју има да изврши сада, када је „велики“, а када би га поново обузео страх, назвао би се кукавицом. Ова је реч у школи важила као велика погрда.

Када дође недеља, био је одлучан да огледа пут. Пуњао се око оградe, па потрча, колико је игда могао, преко очевих ливада у правцу беле куће.

Наиђе на ограду, коју пређе без по муке, па на туђу лезину, на којој још никада није био. Али ни ту није било ничега опасног. Врисак се преливаше на сунчевој светлости, увело смиље пукцараше под ногама, а топли ветрић пође му на сушет. Покушавао је да звижди, али је још једнако морао да увлачи ваздух, да би произвео глас. Стидео се ради тога и обузео га малодушни осећај.

Затим наиђе на баровит глњ, који је опет био његова оца. Овај је често говорио, како се носи мишљу, да ту вади тресет, али како хоће ствар да почне у велико, а за то нема потребнога новца.

Павле западе до чланака у блату, и сада се тек сети, да ће можда укаљати нову обућу. Уплаши се, јер се сети материних речи: „Добро их чувај, сине, јер сам их уштедела од својих новаца за млеко.“ А на њему беше и кадифени капут, пошто је била недеља. Он погледа на сјајне свилене гаџане и наиђе се за тренутак пред неизвесношћу, да ли не би било боље да се врати, не ради кадифенога капута, баш никако, већ једино да не ожалости мајку.

„Али можда ћу ипак проћи,“ тешко се и настави трчати. Земљиште се гизало под његовим ногама, а при сваком кораку зачуо се лапавичав шум, као када се маљца извлачи из бућкала.

Затим наиђе на мрку баруштину, па чијој ивици цветаху беловласасте сасе и по којој пливаше раствор гвожђа, преливајући се као зеленкаста павлака. Он се

пажљиво склањаше, западе до душе сасвим у глиб, али на послетку изиђе опет на сухо. Обућа је до душе била пропала, али се можда могла на шмрку потајно опет опрати.

Корачао је даље. Прошла га је воља да звижди, и што се већма кроз шибе помањала бела кућа, све му беше незгодније око срца. Већ је могао разликовати нешто налик опкопу, који је опкољаво дрвеће, а кроз прозор на зеленилу опази дугачку, ниску зграду, коју из далека никада не беше видео. А иза ње још једна, а усред црне једне дупље велики пламен, који је буктао. Мора да је то била ковачница — али зар ради и недељом?

Обузе га необјашњива жеља да плаче, и док је, не обзирајући се ни на што, даље трчао, поврвеше му сузе на очи.

На један мах спази пред собом широк опкоп, напуњен водом до ивице. Знао је врло добро, да га неће прескочити, али га пркос натера да се залети, и за тренут ока састази се над њим густа, прљава вода.

Мокар до голе коже, покривен слојем глиба и жабокречина, искобела се опет на земљу.

Огледао је да осуши одело, седе на бусен и посматраше белу кућу. Био је сасвим клонуо, а када поче и зеппи, пође жалосно и лагано кући.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ЈЕДАН РОДОЉУБ

(уз лик Косте А. Шуменковића).

На југу од нас планина Јабланица дели воде за Црни Дрим на једну страну, а за Шкумбу и Маћу на другу, да се опет састану у Сињему Мору. На источној страни Јабланице готово су сама српска села, у којима има нешто мало Торбеша^{*)}; а западна страна је насељена све самим Арнаутима.

У низу падине Крца, огранка планине Јабланице, лежи село Боровац, између села Јабланице и Лабуништа.

Боровац је у нахији струшкој, у кази оридској, на самој граници горњо-дебарске казе. Од Боровца до Битоља има шеснаест часова, до Орида пет, до Струге два и по, а до Приога Дрима један и по.

Боровац има на 170 кућа.

Арнаути често пролазе Крстац и упадају у српска села, упљачкају читава стада оваца. Ну много пута скоче Срби у одбрану, те се отвори борба, у којој падају и рањени и мртви и на једној и на другој страни.

Под оружјем иду Срби у шуму и поље; под оружјем раде своје послове; под оружјем иду на богомољу — исто као и Арнаути.

Тако се то живело и живи!...

* * *

Давно је било.... У јутру рано на Благовести искупили се боровчани на развалинама старе сеоске цркве Св. Атанасија на богомољу. Тиха молитва свештеникова тихо се разлеже, а дим тамњанов са жара на црену, који замењује кадионицу, подиже се у вис, помеша се с миром пролећнога јутра и пење с к небу. Место песме свештеникове — веселе птичице цвркутањем својим поздрављају јутро, славе Творца. Први зраци сунчани разлише се по оној падини, падоше на крст и китку босиља

^{*)} Торбеша се зову покорињени Срби, који су примили Мухамедову веру — по причању — за торбу крушака. Кад Срби сељаци прихте Мухамедову веру — они се зову Арнаути; а кад Срби грађани (варошани) пређу у Мухамедовство — они се зову Турци.

у рукама свештениковим, окупаше се у каленици освешене воде, којом свештеник кропљаше побожне боровчане, засијаше на јатаганима и пушкама ових богомољаца.

Свештеник стаде читати „отпусну“ молитву.... боровчани се срцем моле Богу а уста ћуте; смерно приклонили главе, те

„Јагавац су рек' би тихи
Што бијаху горски лави.“

И последње „Амин“ изговори свештеник и заврши богомољу.

Народ хтеде поћи, докле свештеник пружи руку на стари дебели брест, под којим се у време литије читају молитве, и позва народ да застане под брестом....

— Браћо! — поче свештеник. Ево видите гора већ олистала. Арнаути неће ни сад мировати. Прелазиће Крстац, упадаће у наше село, отимаће стоку, плачкаће наше куће. Последњи упад њихов јесенашњи остави Филипа без његова лепа стада оваца, а Станко плати главом одбрану своје куће, те му деца пре времена осташе си-рочад. Ти ће се упади и сада поновити.... време им је. Па хоћемо ли, браћо, и сада чекати да упадну у село и онда да се боримо и бранимо?

— Хоћемо!... Вићемо се!... Не дамо се! — чуше се повише гласова.

— Ја мислим, браћо, — продужи свештеник, — да ће бити боље да им не дамо у село, да их не пустимо не близу села.... да их чекамо у шуми.

— Како да их чекамо у шуми, кад не знамо кад ће упасти! — прозбори Стамен Анђелков.

— Тако је. Па зато ја мислим, браћо, да изберемо једнога, па нека он узме дваестину момака и с њима нека крстари по шуми, нека чека Арнауте и нека их одбија.

— Тако је.... тако да буде! — чуше се и други.

— Е сад, браћо, кога ћемо да изберемо? — упита свештеник.

Сви заћуташе.

Онда ће опет Стамен:

— Ако ћемо по јунаштву, по честитости, а такав нам треба, ја мислим да не можемо у целој нахији бољега наћи од Недељка.

— Недељко.... Недељко! — повикаше сви као из једнога гласа и управиле погледе к њему....

Недељко је средњега раста, густих дебелих бркова, граорастих очију. На њему је бела долама опточена црном оптоком, опасан црвеним појасом, а преко њега припасан сива; на плећима му ресаница, а испод ње дамадан од црвене чохе; на глави му црвени фес, а велика плава кићанка пала му на лево раме. Наоружан пиштољем и јатаганом у сиваву, а дугу арнаутку пушку држи по средини....

Свештеник махну руком Недељку, те му приђе. Сви упрли погледе у њега. Скиде капу и пољуби свештеника у руку, који га прекрсти и гласно изговори: „Да си благословен!... Нека је срећно, да Бог да!“

— Амин, да Бог да! — беше одговор и Недељков и осталих боровчана.

Са својих двадесет одабраних момака Недељко крстари по шуми. Сусреће Арнауте и сузбија их. Погибе неколико Арнаута. О Недељку се сташе низати приче као о неком необичном јунаку.

Овај догађај утврди још јаче такво мишљење.

Остао Недељко само с два своја момка, а остале пустио кућама за тај дан.

Ето Арнаута.

Недељко их спази, па се одмах досети невољи. Док још није изашао пред Арнауте, издаје заповест као момцима својим, ну да чују и разумеју Арнаути: „Останите

ту!... Немојте пуцати, докле не чујете пуцањ моје пушке!.. Да се нисте макли!... Мирно!...“

Изговорив то испале са своја два момка пред Арнауте.

— Стојте! — викну Арнаутима и управи к њима запету пушку. То учинише и момци.

Затим се поново окрете као момцима и понови наредбу: „Не излазите!... Не пуцајте!“

Арнаути се узбесекнули.

— Доле оружје!... Вежите се! — повиче Недељко.

Арнаути изненађени, уплашени, положише оружје и сташе се везивати један за другога.

Тако повезаних, на броју 24, испрати са своја два момка у село, а он остаде говорећи: „Идите у село, а ја ћу остати овде код ових мојих момака, да их задржавам, да не би пошли за вама и све вас побили.“

Слично овоме Недељко је више пута чинио.

Због оваквога живота његова по шуми, прозваше га Шумиња.

Његов син беше Наум Шумињков — Шуменков.

Наум је имао четири сина, између којих је био Атанасије, отац Косте А. Шуменковића, чију слику доносимо овде.

* * *

Коста је рођен 16. новембра 1829. године.

Школе није учио. У оно доба по селима у ономе крају једино је свештеник знао читати црквене књиге и понешто мало писати.

Ну Коста је у једној другој школи добио оно што ни садање школе не дају и не могу дати.

Кућа Шуменковићева била је српска кућа, српска задруга, у којој се чувањем обичаја, поштовањем предања, неговале врлине, које вештачко васпитање не може дати. Ако је пример најјача снага васпитања, њиме се може похвалити оваква српска задруга.

Лена вера хришћанска, љубав, чедност, искреност, послушност млађага према старијем, вредноћа, помагање невољноме, држање задане речи, испуњавање обећања — свему томе примерима су упућивани млађи у дому Шуменковићеву.

Народносно васпитање добивало се из народних песама, које су уз гусле певане: о Краљевићу Марку и Мусу-кесецији, о Боланом Дојчину и Цриом Арапину, о Цару Душану, Светом Сави, о Косову, Обилићу и другима.

А витештво?

Колико би пута јуначким пламом запламтео младић Коста, слушајући од гуслара како се Краљевић Марко рве с Мусом-кесецијом; колико би пута „заиграо“ у њему срце јуначко слушајући о витештву Обилићеву! Он би онда у заносу од одушевљења вадио свој јатаган из силава, њиме замахвао у ваздуху, зашкрипао зубима...

Ну, осим тога, Коста је, чим је „дорастао до оружја“, заједно с осталима бранио и живот и имање од Арнаута, одбијао их и гонио....

У време кримскога рата, у кући Шуменковићевој причали се гласови о сили руској и страху турском. Пропасти турска слобода је хришћанска, слобода српска. Нада је оживела. Русија је далеко, па се погледи обраћају на помоћнице руске: Србију и Црну Гору.

— И Србија ће кроз који дан, нема сумње — говорило се онда — и доћи ће наше царство!...

Понесен том вером, одушевљењем за рат с Турском и слободу српску, Коста пређе границу и дође у Србију.

У Србији се сретe с истим одушевљењем и истом напором на рат. Ну ни он ни остали не могаху разумети опрезност и мудрост озго, јер она беше права супротност осећајима оздо.

Коста није остао скрштених руку. Одрастао у вредној српској кући није се стидео рада. Продавао је бозу, салео по Београду, затим по Русији, Германији и Аустрији. После неколико година врати се опет у Београд са стеченим новцем и отвори радњу с пок. Михаилом Костићем „Албанезом“. Затим отвори радњу сам на своје име у гостионици „Балкан“ на Теразијама.

Поштен, искреност, доброта, скромност, штедња у радњи чинише те Коста из дана у дан све више напредоваоше....

„На пролеће! На пролеће!...“ Тако онда песници певашу, говорници говорашу, проповедници проповедаху рат с Турском.

И с каквим одушевљењем поздрави Шуменковић бомбардовање, године 1862. Наоружан сам наоружа и своје момке и пође с њима на барикаде. Свуда стизаше да буде међу првима — жељан судара, жељан освете. На барикадама падаше му у очи један младић са свога одушевљења, са своје одважности. Бомбардовање Београда сматраше Коста као претечу скорога ослобођења и уједињења. Та Кнез Михаило само да заповеди да се пређе преко плота, на шта би могла „трула“ Турска? Наше би било све до Цариграда!...

Коста живећи у слободној Србији не престајаше мислити о своме неслободном крају. Осећао је много, желео је и хтео много, али не знаваше начина, не имаваше кога да га разуме, да га упуту.

У том се Милош С. Милојевић врати из Русије с наука и отпоче свој патриотски рад. Шуменковић оде к њему. Како се и изненади и обрадова, кад у Милојевићу познаде онога одушевљенога младића с барикада!... Оно што је Коста одавно тражио, за чим је годинама жудео, једва нађе у овом Србину Милошу С. Милојевићу *). Све до смрти пок. Милојевића Коста му стајаше на расподжењу својим познанством с људима из свога краја и познанством с Арнаутима, својом помоћу у остваривању његових мисли и планова — својом кесом, својом главом.

Године 1869. Шуменковић подиже српску школу у у своме селу Боровцу, да подмлатеку отвара умне очи, да му чува српско име, српску наду **).

Године 1873. Шуменковић трошком својим издаде мапу Милојевићеву „Историјско-етнографска географска мапа Срба и српских (југословенских) земаља у Турској и Аустрији.“

А кад се, године 1876., огласи рат за ослобођење, Коста А. Шуменковић иде министру војном с једном необичном молбом: да не иде у коморнице, као што је био одређен, већ само да да комору а он да иде у добровољце Милојевићеве!

И Шуменковић постаје командир усташима под командом Милоша С. Милојевића. Ко је као он! Чини му се да је дошло време да се покаје Косово, да се испуни сан што се од Видова Дана сања....

Шуменковић се јуначки борио свагда у првим редовима Његово је командовање било и просто и кратко: „За мном!“

Ну у другоме српско-турском рату његово јунаштво остаће понос имену његову, понос имену српском...

Било је то на Богојављење 1878. године.

Турска војска била је на Орлићу, у ново-пазарској нахији. Командир Коста А. Шуменковић са својим усташима већ је два пута нападао на Орлић, ну без успеха. У другоме нападу Коста је рањен у леву руку. Увреду честољубља, увреду поноса много је више и силније осе-

*) Доцније је Милојевић постао кум Шуменковићу. Много песме из Костиног краја, које је Милојевић штампаво у својим књигама „Песме и обичаји“, записао је по казивању Костиног жене, Петке. Милојевић је и издавао из рукама Косте А. Шуменковића, 24. јуна 1897. године.

**) Сада је у Боровцу учитељ Матеја Шуменковић, синовац Кости, свршени ђак Светосавске Вечерње Школе.

hao, него болове у рањеној руди, која је била сва у отоку. У његовој души прекипе, и он се одлучи на освету — на победу или смрт. Позва, уочи Богојављења, своје воднике и саопшти им одлуку. Издаде наредбу, да један вод иде десно ка Кадијачи, а други да иде лево к Сечаници, да сузбијају Турке, како не би могли помоћи онима на Орлићу.

Поноћ је. Мраз, какав може бити о Богојављењу и какав се од оне зиме памти. Устаје Коста.... узима чучурицу с вином, крсти се и пије три пута у име Оца, Сина и Светог Духа. Причести се.... спреми се за смрт. Пође од једнога до другог усташа.... буди их шапатом, да пођу с њим у највећој тишини.

Кренуше се....

Студена ноћ. На небу звезде трепере, али потмуло. Зраке њихове унија магла, која је испод њих и спустила се на земљу.... Од мрза се рука лени за пушчану цев. Мрзне се дах из уста, те се у леденим иглицама хвата на брковима, на бради.

Лагано се иде да се не чује бат ногу по смрзлој земљи.

Већ се приближише Ђувику, на коме је стража. Черкез је на стражи. Можда је осећао смрзавање, па је зато непрестано ходао. Шуменковић му је с бока. Напишани. Пуче пушка и Черкез се заљуља и стропошта.... Усташа загрмеше пушкама и полетеше на непријатеља. Непријатељ се уплаши, збуни.... не зна шта ће, куда ће.

Шуменковић се упути једном Арнаутину испред шатора.

— Шта ћеш ти? — упита га Шуменковић арнаутским језиком.

— Хајде да дижемо рањенике! — одговори му Арнаутин, мислећи да је то какав његов Арнаутин.

У том Коста скочи на њега и вичући: „Ја тебе тражим!“ — ухвати га за гушу. Понесоме се. Коста уграбите Арнаутина сабљом удари по глави, али се Арнаутин још не да. Затим Коста прибра снагу, коју може дати само осећање живети или погинути, заљуља Арнаутина и обори га. Посече га.... То је био један од вођа арнаутских.

Борба се продужи. Кад се раздани — Орлић с тридесет лешева арнаутских беше у српским рукама!

И кад се оно после Сливнице стаде прикупљати снага за други поход противу Бугарске, — Шуменковић поби заставу пред својом кафаном „Мали Балкан“ на Тркалишту и стаде скупљати добровољце. *) С добровољцима дође у Врање под команданта Милоша С. Милојевића.

До поновног рата не дође, али остаде вера да се Сливница мора претворити у — Велблужд.

И у мирно доба Шуменковић није престајао ратовати за српско име и неослобођено Српство.

Од установе Друштва Св. Саве Шуменковић је непрестано један од најодличнијих чланова Главног Одбора. Сад је и потпредседник у Друштву за потпомагање радника из Ст. Србије и Македоније. Он је увек онде где се не само ради, него и прилаже за бољу будућност српског народа.

*) Ево од речи до речи штампана позива за уписивање добровољаца.

„Под командом професора и резервног капетана I. кл. г. М. С. Милојевића бив. команданта дежово-ибарских устаника и добровољаца, куве се добровољци за одбрану драге нам отаџбине и достојанства Србије и српског народа.“

Браћо Срби!

Похитајте под заставу Витешког Обреновића за одбрану части и српског имена!

За упис ваља се јавити потписанима код „Малог Балкана“ на Тркалишту.

К. А. Шуменковић
М. В. Веселиновић

Али је најзначајнији прилог, највећа задужбина Косте А. Шуменковића — величанствена црква, коју је подигао у своме селу Боровцу на развалинама старе цркве. Цркву је подигао по плану, који је израђен у министарству грађевина, добротом пок. Мих. Богичевића. Она је по величини као београдска Вазнесењска црква, и још за који месец, па ће црква „прпојати“ у њој ће се служити служба Богу за народ српски, за њеног „ктитора“ Косту А. Шуменковића.

Заслуге Косте А. Шуменковића и на бојноме и на патриотскоме пољу достојно су оцењене и с највишега места.

Шуменковић је одликован: Таковским Крстом с маљевима петог степена, Таковским Крстом четвртог степена, орденом Св. Саве петог степена, сребрном медаљом за храброст, златном медаљом за храброст и ратним споменицама. Осим тога, од Друштва Црвеног Крста одликован је његовим крстом, а од Друштва Св. Саве његовом медаљом. Од црногорског кнеза Николе одликован је Даниловим Крстом четвртог степена.

Коста је још снажан, још јунак, а непрестано стојер, уздање и добротвор за Србе из његова краја.

Пре неколико месеца добио је малу капљу у десној руци, али ће још моћи сабљом да маше, јер ако га десна рука не хтедне „слушати“ — говори — он ће је левом руком одсећи!...

Од породе има два честита сина, снахе, унуке и унучиће.

Шуменковић има само једну скромну жељу, зна само за један једини страх. Страх га да не умре у постојећи; а жеља му је да погине на бојном пољу за слободу српску....

Драге читатељке! Драги читаоци! Придружимо своје српске жеље овој необичној жељи Шуменковићевој — да погине у рату за ослобођење и уједињење Српства, па да буде сахрањен у својој задужбини али у слободноме српском Боровцу!

На Нову 1900. Годину
Београд

Зар. Р. Поповић

Љубљана, 18 децембра 1899.

Врло интересни чланак, о бугарском народном позоришту, што га је објавио у „Новој Искри“ г. Милош Цветић, побудио ме је, да поштованим читаоцима „Нове Искре“ прикажем у неколико редака и позоришне прилике западне браће Словенаца.

Пре свега треба да нагласим, да у Словенаца путничких позоришних дружина никако нема. Какви су тому појаву прави узроци, не бих знао тачно да кажем, али чудновато је, заиста, како се у овој ствари подударају прилике Словенаца и њихове најближе браће Хрвата. И у ових, бар колико је мени познато, нема позоришних дружина, јер оне позоришне дружине, што представљају у градовима Тројединице, све су више мање српске хоћу да кажем, њихови су чланови понајвише Срби православне вере. Ја тражим узрока овој појави у приличном разнарођењу градског становништва у Тројединици. У Хрватској и Славонији ухватила је немштина, а у Далмацији талијанштина дубока корена Томе се нико неће ни мало чудити, кому су ноле познате верске, политичне и културне прилике које су кроз толико столећа владале у овим покрајинама. Уз ове прилике треба још и то држати на уму, да је се у овим градовима населило много туђинског елемента, на име: официра, званичника, трговаца и занатлија. Немштина и талијанштина су преовладале у јавном животу, па тако сасвим претеде маха и у приватном.

Уз оваке прилике готово нико ни мислио није, да би требало домаћих сила у оним позоришним дружинама, које су обилазиле градиће хрватске и далматинске. У суседној Аустрији и Италији било је таквих дружина на претек, а будући да су се још у полупрошла времена становници ових градова или барем кругови, који полазе позориште, више служили туђим, немачким или талијанским језиком, него ли својим матерњим, није дошло ни коме ни на крај памети, да тражи домаћих сила, а још мање домаћих позоришних дружина. У Срба било је национално осећање вазда живље, шта више већ и ради народне вере било је тешко одметнути се од рода, док су се Хрвати и Далматинци уз дотицај немачких и талијанских досељеника а затим многих других, већ напоменутих прилика, радо швабили и латинили. Србе свих редова спајала је вера народна, па зато је и био дотицај Срба тако званих бољих кругова са простим народом вазда тешњи, па зато су и боље сачували народни језик, народне обичаје, народно осећање. Ево зашто се у њих показала потреба народних позоришних дружина. Срби нису могли да намире своју жељу за позоришним представама — глумцима из туђине. Они су били принуђени, да скупле из своје средине позоришне дружине, па то се је збило и остварило, па зато и имаду Срби своје позоришне дружине, које могу задовољити жеље и потребе својих суселеника па настављати свој уметнички рад чак и изван граница православног Српства. У Хрвата и Далматинаца почело се грађанство тек у новија времена народно пробудивати; сада и они више не маре за немачку или талијанску драматску уметност, а будући да се потреба домаћих позоришних дружина тек од скора појавила, то они не могу сада сами подмиривати својих потреба, па зато су им српске позоришне дружине добро дошле.

Оне исте прилике, које су владале некада у Хрватској и Далмацији, владају у потпуној мери још и данас у словеначким покрајинама. Од свих овећих градова на словеначкој грудни једина је Љубљана, средиште Словенаца, град са претежно словеначким становништвом. Трст, Горица, талијански су градови, Марибор, Целовац, Цеље немачки. Наравски да творе у овим градовима велики део Италијана и Немаца народни одметници, а попурица је гори од Турчина. Своју народност сачувале су боље омање вароши, особито у Крањској и деломце у Приморју; дочим су све без изнимке вароши у Коруској, а већим делом у Штајерској, легла и гнезда немштине. За ове словенске вароши могла би добро служити једна домаћа дружина, која би изменице глумила у овим варошицама. Али то би било могуће само у зимско доба, јер у осталим месецима не би дружина привредила ни толико да своју чорбу осолу. Онда не смео пуштати е вида ни ту чињеницу, да има у сваком, и најмањем градићу, колонија немачких или талијанских чиновника, трговаца и овим верна фаланга одметника. Па ако још помислиш, да ради политичких и културних прилика сваки иоле образовани човек зна такође немачки, онда ћеш лако увидети, да имаду путничке талијанске и немачке позоришне дружине вазда посетилика, а да се недостатак домаћих дружина ни мало не осећа. Напокон ни један домаћи човек не би хтео проводити свој живот гладујући и на различите начине патећи, већ такав живот оставља драге воље швапским и талијанским људима. Она публика, која осећа потребу словеначких позоришних представа, мора се задовољавати дилетантима, који често глуме на позорницама различитих забавних друштава, особито читаоница. Али како ове дилетантске представе немају другог циља, већ да се слушаоци људски насмеју, то се и представљају понајвише глуме без икакве естетичке и етичке вредности. Много пута има и у таквих дилетаната дара, али зато се ретко ко одаје глумачкој вештини, па ако збиљако успе, тражи себи ширега поља, него ли што је једино словеначко позориште у Љубљани.

У Љубљани има „драматично друштво“, чија је задаћа да омогући редовне представе на позорници земаљ-

скога позоришта. Одборници овога друштва нису глумци од заната, нити дилетанти, већ родољубива господа, која се само из љубави према драматичној уметности труде око унапређења њезина у Словенаца. Ово друштво ангажовало је неколико домаћих, а и неколико туђина глумаца, па представљају сваке зиме шест месеци (од друге половине септембра па до друге половине марта) у земаљском позоришту изменице са немачком дружином. Ова последња располаже са четири дана на недељу, а словеначка дружина са три. Будући да словеначки заступници граде две трећине земаљскога сабора, могли би Словенци за себе испословати и више дана у недељи, али шта би друштву користило да има више дана на располагању, кад једва, једва достижу да како тако испуни и ове три вечери. Више пута не би могли ни глумити јер им не достаје 1) глумачког особља, 2) публике, која би полазила позоришта у толикој мери, да би могло друштво како тако на крај изаћи са својим финансијама и 3) прикладних глума.

Немци, који граде тек једну петину становништва љубљанскога, састављају се понајвише из отменијих и имуњенијих редова, дакле официра, званичника, фабриканата, трговаца, који могу лако давати новчаних жртава и редовним полагањем позоришта давати средства немачкој позоришној дружини. Осим тога имају у својим шакама крањску штедионицу још од оних времена, кад се у Словенаца још није била појавила народна свест. Та је штедионица исцела из словеначког народа преко четири милијуна ресервне закладе, па из ове и из богатих прихода троши велике новце за унапређивање и ширење немачких завода, школа, друштава. Кадгод нестане позоришту новаца, ево богатог врела, из којег могу цести потребни „*nervus rerum*“ то јест новчани темељ, на којем су све ствари у људском животу.

Ако сада помислим, да је љубљанским правим надри-немцима лако добавити из Немачке или из Аустрије самих прикладних изворних комада, па и већ преведених, штампаних комада туђих писаца, док Словенци морају добављати своје комаде из друге руке, пак превеоњем глуме трошити време и двоструки новац, видећемо лако, како су Немци и у овоме погледу у много угоднијем положају.

Још треба памтити и ово, да Немци могу сваки час изменити своје глумачке силе, ако с њима нису задовољни. У широкој Немачкој и у Аустрији има вазда ваљаних глумачких сила за располагање; а откуда ће Словенци добављати ваљаних сила, кад их у опће нема. Они се морају задовољити оним силама које имаду, па ако случајно какав члан позоришне дружине ради болести, путовања или којег год узрока ради неће или не може да ступи на позорницу, осујећена је представа не само за једно вече, него за све дотле, док се којом срећном згодом не нађе друга каква сила, која може и више година потрајати. Тако љубљанска позоришна дружина већ две године нема праве силе ни за љубавне улоге ни за трагедију (ни мушке ни женске). Словенци су, истина, настојали да одгаје бар неколико ваљаних глумачких сила. Али чим овима понарасту крила, одмах траже другде шире поље својом уметничком раду. Тако има Београд госпођицу Нигринову, Загреб супруге Борштникове. Љубљана бољим уметницима не може ни нудити толике материјалне и моралне потпоре, колику независна позоришта загребско и београдско, која имаду уз издашну државну помоћ а уз прилично хомогену или бар надмоћну народну публику и више прихода од улазница. Словеначки су глумци понајвише занатлије, писари и сличне руке људи. Уз вршење свога заната они не могу бити ништа друго него дилетанти, јер се не одају само и сасвим уметности. Зато им недостаје правога схваћања, удубљења и студовања својих улога, а много пута и самога меморирања. Од домаћих уметника још су понајбоље женске силе, јер оне бар науче људски своје улоге па уз интелигентност и савесност тачније врше своју дужност. Али уза све то, што

су глумачке силе понајвише стално намештене, а некоје већ по неколико десетина година врше свој посао глумачки, то је ипак за чудо подмладак сасвим недовољан. Зато је управа словеначкога позоришта гледала, да добави позоришници туђих сила. Било је међу њима и Срба и Хрвата, али они су брзо остављали своју браћу. Највише ваљаних сила било је досад чешких, а има међу њима некојих што су већ неколико година у колу словеначке позоришне дружине.

Драматично друштво добија за позоришне сврхе сваке године од аутономне управе крањске помоћ од 3000 фор.; исту суму добива из средстава главнога града Љубљане, а добровољни прилози износе око 1200—1500 фор. годишње. Крај ових редовних доходака могло би друштво како тако излазити на крај, да публика многобројније и пожртвовније полази представе. Али с улазином много пута нису намирени ни дневни трошкови режије. Тој појави они су узроци. Како сам већ пре казао, немачко позориште располаже бољим комадима, бољим глумцима и већом помоћи са стране имућнога немачкога живља у Љубљани. Ако онда узмемо на ум, да у Љубљани сваки поље образовани човек зна по готову боље немачки, него ли свој матерњи језик (јер је сав јавни и званични живот прожет немштином), и да има сила Словенаца којима је народно осећање или сасвим или прилично туго, онда се нећемо чудити, што ова публика много више посећује немачке представе, а словеначке занемарује. Ове прилике трајаће све дотле, док се Словенци не освесте, да треба приносити и материјалне и моралне жртве на родољубни жртвеник. Публика морала би се сасвим одрећи немачкога позоришта, макар било куд и камо боље, него ли што је у истину а пригрлити са отаџбинском љубави своје словеначко па макар било и много лоше, него ли што је у истину. Требао би да јој је мило, јер је њено, а не да мора овај завод осетити ону латинску: „*non propheta in patria*.“ Али ово ћемо тешко доживети, јер остварењу повољнога стања стоји на путу дугачки ланац неугодних новчаних, просветних, политичких и социјалних прилика, којима је извор у богомрежним приликама, које владају у крилу самих Словенаца, код којих се либерали и клерикали више мрзе, него ли Срби и Турци; зато клерикали не само да не походе позориште, већ и интригују против њега, како и где год могу.

Будући дакле, да управа позоришна из уметничких и новчаних разлога не би могла испунити три вечери на недељу драмским представама, обрнула се опери, која има тако привлачну силу, да је позориште понајвише распродано. И певачи су, осим једне једине силе, све сами туђинци, понајвише Чеси. Али пошто Словенци не могу достојно награђивати чувене певаче, то су они све сами почетници, пак се мењају сваке скоро године, јер певачи остављају словеначко позориште, чим им се понуди боље које место; та за ону првотну сиромашну награду не могу све једнако певати. А те опере, опет, морају се сваке године па брзу руку учити, па за то не може ни бити вајде позоришту, него задаје само капелнику — наравски такође Чеху — силнога посла, уз малу плату.

Уз оперу занемарује се драма, која би ипак морала бити темељ народној уметности. Сада ћете лако представити себи стање словеначке глумачке уметности и словеначке драмске литературе. Да се позориште малих народа понајвише користи радовима туђих писаца, то је сасвим природно. Али крај свих горе описаних прилика могао би човек мислити и очекивати више домаће продукције. Много је година прошло, како није ни један изворан комад дошао на позоришту. У најновије доба ипак има изгледа, да ће се драмска књижевност из мртвила тргнути. Осим некојих књижевних драма, које и нису писане за позоришту и некојих комада, који су на позоришници сјајно пропали, можемо напоменути све изворне радове.

Први је комад у једној радњи „*За кћер*“, коју је написао Антон Фунтек. Писац овога комада био је у своје

доба позоришни референт немачких званичних новина љубљанских. Што није све глумце и све представе у звезде ковао, већ кудио што је било за кућење, па што каткада није ни интенданције поштедео, омрзну га и управа позоришна и глумци. Зато је предао госп. Фунтеку своју драму загребачкој и прашкој позоришници. Ја не могу изрећи суда о њој, јер је нисам имао прилике видети, па и суд загребачких и прашких новина није јасан. Загребачке су га новине понајвише похвалиле, а прашке понајвише изрекле мање повољан суд. Истина биће по среди. Садржај глуме је овај: Стар гајдаш је ослепео. Друга жена његова мрзи гајдашеву кћер, која хоће да се ода певању у позоришту. А кад доиста ступи, препадне се, глас јој застане у грлу — те сјајно пропадне. Видећи отац, да је он богаљ крив породичној несрећи, што је наравски у игри шире распредено, убије се малом пушком, да би само ослободио кћер од заједничког живота с маћехом.

Драма једнога младога писца, госп. Енгелберта Гангла, „*Син*“, драма је у четири радње. Трговачки казла оставља отаџбински дом, што му отац неће и не може довољно да надаје новаца који му требају да би се етаблирао и оженио девојком, којој ни сам још није био исказао своју љубав. У Бечу после некога времена проивери својему шефу велику суму новаца те напусти другу драгану коју бејаше обешчистио. Ова долази у Љубљану и присуствује, са сестром свога љубавника, женидби свога брата који се био ту настанио као лекар. Кад је баш свадбено весеље било у јеку, ступи у друштво љубавник који је живео у Бечу под туђим именом. Отац и у опште породица његова не знајаху за његово злочинство, а ни љубавца његова није слутила, да је љубавник њезин невестин брат. У току драме хоће пропалица да задави свога брата. Кад дознаде отац, шта му је син урадио, умире од кани, а син крај мртва оца погледу. Драма је пуна радње и ефектних приказа, али крај многих добрих својстава има и некоје теже махне.

Познати романописац г. Говекар драматизовао је Јурчићев роман „*Роковљачи*“ (тако се звала у доба француске окупације у Крањској нека хајдучка чета), па је овим својим радом прилично успео. Никаквим се успехом не може подићи старина Стритар (Борис Миран), који је написао драму „*Логарјеви*“. У овој игри црта писац пропаст једне селачке породице ради сина, који учи велике школе у Бечу, и упропашћује раскалашним животом својим очеву кућу, а и сам постаје пијаница и скиталица. Ова игра нема баш никакве радње, већ је састављена из неколико нанизаних приказа и слика, пак зато и није успела на позоришници.

Поговара се, да је г. Ашкерац предао управи једну драму из рускога живота. И господин Говекар предаће скоро један свој нови драмски производ. О успеху јавићу Вам у своје доба.

проф. Рајко Петрушек.

Коста Шумениковић. — О овом српском родољубу види у овом броју чланак г. Зарије Р. Поповића: „Један родољуб“.

Ашиковање (сликао Светислав Јовановић). — Колико је наш велики сликар Паја Јовановић утицао на свог брата види се најбоље по овој слици. Али поред тога што се на њој види Пајин утицај, Пајина школа, исто се тако види и како је даровитог ученика имао Паја у свом млађем брату. — Жалимо (ко ће знати већ који пут!) што ни овај лепо производ српске кичице није у српским рукама, већ је у туђина који уживају у њему, али не осећајући оно задовољство које би осећали ми Срби пред овим производом српске кичице.

Циганка (сликао Ђорђе Вајтаж). — Као да је из наших крајева. И ако је Циганија растурена по целој свету, ништа јој не смета да сачува особине својих азијских предака. Прокајство и туђење осталога света нарочито утицаху да се она раса још није изгубила ни претонида. Навикнута на тешки крст што им га судбина

стави на леђа, носе га Цигани скоро равнодушно, те изгледа да би им било и необично и нелагодно без њега.

Слика ове „мајсторице“ представља Циганку из Угарске, а пошто је она као сестра од тетки нашој „мајсторици“, доносимо је у овом броју, како би у њој гледали и ове наше, које још не нађоше српског сликара да их представи како заслужују.

Једи-куле у Цариграду. — Једи-куле, тј. Седам Кула, градић је на ономе месту утврђења цариградских где иста, починјући сврх Златног Рота на северу и опасујући цеоу варош са западне стране (откуда воде сви балкански путеви) силазе на Мраморно Море. За времена грчких царева градић је имао само пет кула, а 1458 Мехмед II Освајач дозидо му још две куле, те начини градић Седам Кула као што је сад. На том су месту, покрај градића, била Златна Врата (Porta Aurea) Цариграда. Туда је водио и води главни улазак с Балканског Полуострва у Цариград; туда су улазили и стари цареви у славу после великих победа и непријатељи освајачи. На путу из Једи-куле, 10—15 километара к западу покрај Мраморног Мора, налази се и Сан-Стефано, познат из рата 1877—78. Градић се види из далека, нарочито с мора, као крајња западна тачка града цариградског, обележавајући троугао што га ту чине градска плаћа од мора и са сува. Данас туда пролази и железница из Европе, улазећи непрестано испод зидова у град као нови неодољиви тријумфатор. Градић од Пет Кула (првобитни) сазидо је цар Зенон (474—491). Обновно га је 1000 године Јован Цинисхисје, и по томе су га објављали и други цареви до пропасти Византијског Царства. Турски султани су у овај градић затварали политичке преступнике из виших редова. Најзанимљивије је што су до крај прошлог века у тај градић по старом обичају затварали посланици оних држава с којима би се Турска заративала. Сада је градић већином запустели и служи за војена смештања. У околини има левих вртава. Ту се виде смокова дрвета која обликом својих стабала и грана опоничу на ситније орахе наших земаља.

— К.

Сељачка кућа у Херцеговини (цртао Р. Отенфелд). — Ево тина сеоске куће у српској Тоскани. Од камена је и на камену, а каменит је и лежај у њој! Природа није била раскошна према Херцеговини, када је делила угодности. Због тога и јесте Херцеговац још од малих ногу навикнут да се са невољом бори и да у тешком зноју заслужује намирнице за свој живот. Сиротиња га и нагони да се креће у туђ свет; а пошто је и малим задовољан, није чудо што се у туђини не само одржи него врло често и избије на површину. Пуно морални породични основи надахнућају оне губитке који долазе од сељена у свет, те се за то и веде: „Херцеговина свет насели а себе не расели.“

Ново стање ствари у Херцеговини још није разрушило ове херцеговачке особине, а уверени смо да неће ни моћи, јер Херцеговина већ има утврђене погледе на данашње доба, а ти ће погледи с колена на колена прелазити и чувати кршиној Херцеговини стари, лични глас и не дати јој да са тог правог пута ни за часак скрене.

Кућа босанске задруге (цртао Жигмунд Ајдакевич). — По самим зградама већ се види и питомина покрајине и боље прилике за живљење. Ваља само поредити ову слику са сликом херцеговачке сеоске куће, па да се одмах увиди разлика земљиних прилика Босне и Херцеговине. Али док Херцеговини недостаје бољег тла, дотле и она и Босна немају онога што је потребно да се и поред земљиних угодности може задовољно и срећно живети. —

Лукина Кула у граду Јајцу. — Код самог уласка у босански град Јајце стоји ова добра очувана кула о којој се тврди да је првобитно била католичка црква, за тим неко време цамија, а после тога остављена зубу времена који је још и сада слободно нагриза. Ова кула, права италијанска каменица, подигнута је вероватно у XIV веку. Легенда, која је сачувана у Јајцу и околини, прича да је та црква подигнута на оном баш месту где је јеванђелист Лука провео своје последње дане, умро и сахрањен. (По хрватском предању Свети Лука умро је у Тиви у Беотији, одакле су му моћи по заповести византијског цара Константина пренесене у Цариград). Биће да је црква била само намењена имену Св. Луке, те је из тога и постојала легенда о Светом Луки и овој кули.

Арбанас на стражи (сликао Паја Јовановић). — Баш и кад не би рекли да је ово Пајин рад, гледалац би одмах погодио ако му је позната ма која Пајина слика из арнаутског живота; јер и на овом производу Пајине кичице сачуване су и испољене све особине његова жанра.

Стоји стражар као гвозден стубац. Врши своју дужност мирно, али по читавом његову држању види се шта би значило не водити рачуна о њему и тој дужности његовој која му је поверена на овоме месту!

У пустињи (сликао С. Јовановић). — Мучне прилике за српско сликарство ширега смисла нагоне наше уметнике да се обично држе дрвеног сликарства. Иконе и иконостаси још су једино поље на којем српски уметник може да буде награђен колико толико за свој рад. Жанр-сликарство, чини нам се, и не вегетира, и ако је у нас леп број сликарских имена. Да не наручује Владлашки Дом или Српска Држава по какву слику из историје српске, не би наши сликари, остављени својој љубави за српску прошлост, ни помислили да се оставе „мазања икона“. Такве су наше прилике, односно неприлике, па због тог и све најлепше жеље да не буде и даље овако како је — остају само жеље.

Због тога нам и јесте мило, кад наиђемо на слике које излазе из горњег оквира. У такве радове долази и слика „У пустињи“ која је била изложена у Париском Салону где је и откупљена.

НАУКА

О православном календару. У једном париском часопису (La Revue hebdomadaire, 13 janvier 1900), г. Шарл Лоазо (Charles Loizeau), који треба да је познат нашим читаоцима својом књигом о Славенском Балкану, расправља питање о реформи руског календара. Као што је познато, спор се не води нише око тога, који је од ова календара тачнији с научног гледишта: православни или католички. Данас је извесно да наш календар не одговара астрономском рачунању. Ако му је руска влада, заједно са словенским светом, још једнако верна, то може бити само из разлога политичко-религиозних, и г. Лоазо је узео да ове последње изложи. По њему, православна би се црква сматрала за понижену пред католичком, ако би сада морала примити једну реформу коју је у Јулијеву календару, још XVI века, извршио један римски папа, и коју је она вековима игнорovala. Осим тога, по тако реформованом календару, могао би се десити да Ускрс падне у исто време с израњском Пасхом; међутим, при утврђивању датума овом покретном празнику, васељенски сабори нарочито су на то пазили, да се тај сусрет избегне, и код православног народа још више уверење да би се Ускрс оскрвио, ако би једновремено с Пасхом био празнован. И најзад, руска је влада приморана рачунати с Васељенском Патријаршијом, која је још једнако највиша духовна власт Православља, а познато је да Патријаршија, немајући да брани никакве друге интересе до религиозних, неће тако лако жртвовати стари календар који је стекао готово важност догме. И поред ових сметњи, г. Лоазо радо верује да ће се реформа извршити, јер она лежи у интересу међународног саобраћаја.

Као год што се ради олакшице тога саобраћаја тражи јединство у телеграфско-поштанској и железничкој администрацији; као год што се оно тражи у систему тежине и мере, па чак и у пољопривредном систему; тако се исто мора тражити и у рачунању времена. Што се буду већма развијали односи Русије са западним државама, тим ће већма и она бити упућена да прими нови календар. У први мах, г. Лоазо мисли да би се могло усвојити једна прелазна мера, по којој би постојала два календара: грађански и црквени. Празници чисто религиозни светковани би се по овом последњем, и то би одшта био оштроуман начин да се избегне сукобљавање Пасхе с Ускресом. Чланак је овај написан с много духа и живости, као све што излази из пера овог даровитог писца.

— Ј.

КЊИЖЕВНОСТ

Забавник Срп. Књиж. Задруге. Књига шеста. Приповетке, преводи из туђих књижевности. Књига II. Београд. Издање Српске Књиж. Задруге 1899. Стр. 107.

Најбоља је прича у целој збирци Анта од Болеслава Пруса. Она је лепа и са истинитости података, и по оригиналности предмета, а највише по вештини да се у два три потеза открије једна нежна душа у једном грубом телу. Прус не слика свога сељака општим цртама целог типа, нити му треба да што намина, како би га одвојио од других. Тако раде слабији приповедачи, који не могу да виде кроз сличност одеда, манира, обичаја или занимања никакву душевну неједнакост у младића сеоских. Прус, на против, одмах износи један специјалитет, али никако не нарочито формиран да падне у очи, него онакав какав живот даје: праву сељачку јединку. Нарочито је леп завршетак, јер нити је истинитост ослабила појезију нити појезија сиречица истинитост. А то је у роману и приповетци

врхунац успеха, кад се не мора рећи ништа лажно да би се створило што дело.

Јунак нашега доба од Доменика Ровете има стари мотив: изобличење хваласаца. Обрада је ипак оригинална и местимиче причање доста живо. Има у то и нешто претераности, и ако не толико у фактима, колико у начину којим се они приказују читаоцу. Живот је, међутим, пун људи који су гори од кокошака, те какоју пре но што су ништа и извршани, или боље рећи баш за то и бацају речи, што немају ни снаге ни храбрости да створе дела. Ја знам да њих приче неће поправити, али човек осећа задовољство кад види једнога од њихових обасута подсмехом околине и демантована на један опор начин.

Стратоника од Јулија Зејера. Једна истинита ипсао проведена кроз лажне ситуације и исказана лажним тоном — то је цела прича. Има ту умирање од љубави, пуђења крви из срца, самоодрицања, кајања без греха, пророчких снова и пуно таквих реткости, а све то ради једне нешто ружне појаве: љубави међ маћехом и насторком. У животу прилично има ових појава, али нико не прави од тога ни ствар живота и смрти ни питање племенитог жртвовања. Све се своди на нешто страха, мало стида и подоста обадривости. Остало погађате и сами. У прошлости је то можда и лакше ишло, јер није било јавног мишљења, наравно кад је реч о особама које нису страшљиве. У осталом Стратоника више личи на гатку но на приповетку и ономине на приче из „Хиљаду и једна ноћ“, а ако нема онаке занимљивости.

Широка излећа од Шинлахена. Стари еснап! Има ту, као и на многим другим местима, један богат и настран отац, једна кћер са много новаца и један сиромашак са много амбиција. То би какав грубијан оставио без сажаљења, те би плакали и јунаци и читаоци. Шинлахен, као добар човек, саставио је мило и драго, и сачувао млад пар од смрти а нас од жалости. Он је то постигао једном будалаштином, док су други склањали таке исте неједнаке бракове и без широкх плећа и без поцепаних фракана. Али кад је већ реч да се добије све од једанпут: и лена девојка и добар мираз и сјајан положај, ја волим овога што се за то благо рве, него да до њега допузи. До душе и он ради по мало најамнички, али „без намере“ и под утисцима „хришћанског сажаљења“.

Младићима, који су сиромашни, а желе да им засја сунце из лепих девојачких очију и из дубоке татине кесе, могу препоручити и белх прича. Ено им Пон Косте, ено и Девајтиса. Има и горих, нпр. Седам милиона. Не морају од њих тражити уметничке лепоте; доста је кад им отварају изгледе на добар изазар.

На прелому од Чјумине. Ствар је од вредности и ако изведена са нешто шаблонске радње и у неколико ужурбано. Мени се допада само идеја: представити у најоштријим потезима душевно расиоложење човека из кога младост неосетно испарава. Завршетак је требало да буде најјачи; он је, на против, ишао најслабије. Писац је скренуо пажњу и симпатију на неважну ствар: Љубав двоје младих, а оставио је у засенку растројство које у души ствара сазнање једне горке истине. Отуд долази да је утисак доста слаб, и ако је предмет врло афективан.

Виљем Вилсон од Едгара По-а. Читао сам повисе овако лудих ствари од истог писца. Има их и у Монсана, кад му је већ тамнећа свест, и у Гогоља, али онда кад је и он био начет. Па онда и у Тургенева, Сигме, М. Серва и чини ми се и у Золе. Може то изгледати многоме и појетично и философски, али ја сматрам да је бесмислица приказивати на овај мистериозан начин по неко истинито опажање. И у место да приповедачи осветљују оно што изгледа тајанствено, они праве загонетним и фантастичним и оно, што је иначе по себи јасно. То већ није више ни добро, ни лепо, ни истинито, да употребим познате изразе метафизичке естетике. То чак није ни паметно, и ако можда изгледа дубоко.

Сиромаш доктор од Лујџи Кануана више је лекарски дневник по уметничка прича. Тамо се износи један физички бол који није проузрокован никаквим душевним потресом ни моралним падом. Оно што је требало да буде главно: осећање мужа - лекара остављено је у позадини, јер физиолошки процес заузима највише места и одвлачи највећу пажњу. Прича оставља непријатан утисак, и ако открива дар пишчев да живо представи животну кризу и душевна узбуђења једне болесне природе.

Завршујући приказ желео бих само једно: да буду заступљене све народности. Међутим у две књиге приповедака има по три немачке (и то две од истог писца) и талијанске а нема ни једна мађарска, шпанска ни бугарска. У то, ваља да преводници боље пазе на избор.

Не треба се вратити ипеном пишчевим: и највећи приповедачи имају врло слабих радова. Боље се ослонити на свој укус и добро

проценити ствар, пре но што се поме обдари наша књижевност. Тако ће се избећи погрешка да боље ствари остану непереведене, а ми да добивамо беспослице које ни на дому нису стекле писцима славе ни прибавиле читаоцима уживања.

Ј. П.

РАЗНО

— Из чешке књижевности. У последње време са нарочитом се пољом обрађује у чешкој књижевности путопис. Веома су се истакле илустроване путописне белешке Станка Врза који је пропутовао око целог света. Белешке излазе у појединим свесцима и веома су занимљиве како по садржају исто тако и по илустрацијама. На том путу Врза је много патио, често и гладовао продирјући мучно кроз огромне нидијске шуме, само да би познао и проучио живот нидијских прица. Његова путовања кроз Бразилију и Сахару поред занимљивости своје имају и научног интереса. Вредни неуморни овај путник враћао се у Јевропу неколико пута са својих путовања, а пре вратлог времена поново је отпутовао у Америку да настави досадашња проматрања онамошњих урођеника.

Други је чешки путописац Јосиф Коренски који је путовао око земље, и о том своме путу написао криву књигу која се у сласт чита. Сад је баш изашла од њега и књига „Африка“ у којој је низ културних слика, срећених и исписаних највише ради поуче. Коренски је управник градских школа у Смихоу код Прага. — Скоро је изашла и Швајцарска, коју књигу написа К. Хинган. Она је препуна слика величанствених планина и планинских градова швајцарских. Срби знају из Пенадовићевих Писама из Швајцарске како се код ових брђана писник осећа, на кад кажемо да је Хинган такву књигу написао за Чехе — биће јасна и вредна вредност.

Што се тиче праве лене књижевности, ваља споменути да је изашао већ и XXX свезак Скупљених дела Јарослава Врхлицког. На њега се угледао и писник Хејдук, те је почео издати своја целокупна дела. — У издању књижаре Вуранка и Кохута у Прагу почела је излазити „Читаоника чешка“ која је у првом свеску донела рад неколико чешког књижевника Прокоса Хохолоушког који је доста писао и о јужним Словенима. Раду је натпис „Две Браћнице“.

Као што је већ познато, штампао је Јосиф Холечек своје студије „Црна Гора крајем овог века“. Дело је пуно интереса за све Словене који воде рачуна о узајамности. У овом је делу пуно верно проматраних прилика и односа у Црној Гори, пуно једрих и оправданих мисли, које потекле из љубави према истини и напретку. Холечек је један од оних ретких писаца, којима је девиза: „што на срцу то и на језику.“ — Из његова пера потекла је у „Народним Листовима“ и критика на путопис Др. А. Митровића „Са Ватаве на Нишаву.“ — У истом листу написала је Др. Богуслава Кецока поднаставка о здравственим приликама и односима у Босни и Херцеговини. Др. Кецока ради као лекар у Босни од 1893. године. Описујући начине народног лечења говори о обичајима и поштом босанских жена.

Ј. Зх. Р.

— Предавања о Србима. Млађи Словени који живе у Петрограду имају своје удружење у ком се третирају, писмено или усмено, поједина питања из словенске литературе, историје, географије, политике. Ове године читао је Др. Јаворски своју расправу о данашњем политичко-економном стању у Галицији. У другој једној седници читао је кандидат духовне академије и слушаца права Марко Цемовић своју расправу О српској породици. Др. Вергун читао је свој реферат о данашњем политичком стању Словена у Аустро-Угарској. У скоро ће председник тог словенског друштва читати О новој теорији о српској задрузи; исто тако и професор В. Н. Корабљев читаће своју расправу О новој српској литератури.

— Карл Милекер. У Вечу је умро у својој 58. г. чувени композитер оперета Карл Милекер, који је у снази свога стварања весело и старо и младо својим мелодијама, али се у последње време повукао у самоћу заморен дугим радом. Родно се 1842. г. и почео је свој живот као златар ушау у радњу код оца, али ускоро му овај одобри, да пође за жељом срца и да се ода музичком пољу. Прво је био ангажован у Грацу за канцеларна, где је и написао своје прве оперете: „Мртви гост“ (Der tote Gast) и „Весела браћа“ (Die lustige Brüder). Али је најснажнији успех постигао са „Просјаци студенти“ (Bettelstudenten).

— **Књижевни Стечај.** Уредништво „Караџића“ расписује стечај за ове књижевне саставе: 1. Рад Вука С. Караџића на српској етнографији и фолклору и критична процена тога рада. 2. Библиографија српско-хрватске етнографске и фолклористичке литературе. — У Библиографију ваља да уђу све до сад штампане народне песме, приповетке, заговеште, пословице, бројанице, музика, предање у опште опис народног живота и обичаја, ношње и т. д. како оно што је штампано на српском или хрватском језику тако и оно што је штампано на ком страном језику; како оно што је штампано у посебним издањима, тако и оно што је изашло у појединим списима, алманахима, календарима, листовима и т. д. — За тим посебно у библиографију ваља да уђу све расправе и чланци, штампани било на српском или хрватском језику, било на коме страном а говоре о српској или хрватској етнографији и фолклору. Награда је за сваки састав који издржи утакмицу сто динара у сребру. Такмичари ваља да пошљу своје саставе најдаље до 1. јануара 1901. год. Уредништву „Караџића“, које ће их предати двојици резерватна на савесну оцену. Сем овога уредништво „Караџића“ расписује стечај још за две расправе из области српске етнографије и фолклора за које такмичарима оставља слободан избор предмета обраде. Расправе које издрже утакмицу наградиће се са по педесет динара у сребру. — Рок им је за слање уредништву до 1. јула 1901. год. Сви састави који буду примљени штампаче се било у „Караџићу“ било на ком другом месту, одакле ће се штампати засебно, и половина примерака остаће „Караџићу“ а половина ће се уступити дотичним писцима.

Хрватско-славонско племство. Ове године довршен је у Нирнбергу и 10. свезак великог дела; „Der Adel von Kroatien und Slavonien. Nach der Quellen bearbeitet von Dr. Ivan Vojnić von Knin und Plavno, Direktor des königl. kroat. slav. dalm. Landes Archivs etc. Nürnberg 1896.—1899. Verlag von Bauer und Raspe (Besitzer E. Küster).“ Цена 45 форината; 4-на, стр. 250 и 176 илустрационих таблица. Жалимо што ово дело објављујемо само библиографски, те је тако искључена могућност да о њему и опширније проговоримо. Овим само обраћамо пажњу оних који би хтели да ово дело добаде.

Песме Фрање Прешерна. Издавачка књижара Ig. pl. Kleimayr & Fed. Vamberg у Љубљани латила се тешиког и родољубног посла, да приреди о педесетогодишњици Прешерновој раскошно издање свих његових песама. — Књигу ће уредити Л. Пинтар, а луксузне илустрације модерног правца израдио је француски сликар Адолф нл. Карпеаус по упућенима Словенца Ивана Белета. — Судећи и по хартији (образац издања) и по неколиким илустрацијама у позиву за претплату, ово ће издање бити сасвим достојно имена Прешернова а служиће вредној браћи Словенцима на част.

— **„Градина.“** У Нишу је почео од ове године излазити нов лист „Градина“ за забаву, поуку и књижевну критику. „Градина“ ће излазити двапут месечно на 16 страна велике четвртине, а годишња јој је цена 10 динара. Власник је лист проф. Светозар Обрадовић, а одговорни уредник проф. Милан Ванџић. Желимо овом новом књижевном подухвату сваког успеха. —

— **Србија у сликама.** Проф. Б. М. Станојевић дао је у штампу први свезак албума „Србија у сликама“ из своје богате фотографске збирке. У првом ће свеску бити 16 фотохемиграфских слика из наше лепе отаџбине. Биће три издања: луксузно (свега 100 примерака), елегантно (300) и обично. Цена је првом свеску 12 динара или круна за луксузно, 6 за елегантно и 3 за обично издање. Претплата се прима до 1. фебруара о. г. Новац и спискове ваља слаати г. Мити Ђорићу, београдском књижару.

— **„Друштво.“** Крајем јануара изаћи ће из штампе први свезак овог новог јурнала који покрећу г. г. Милорад Ј. Митровић и проф. М. Драгутиновић. Пошто „Дело“ не излази, а пошто се доста осећа потреба оваког јурнала, било би и лено и оправдано да му српска публика поклати своје поверење.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **Г. Руварац и Montenegro.** Написао Др. А. Томаговић (прештампано из „Бранкова Кола“ за 1899. год.) Сремски Карловци, Српска Манастирска Штампарија, 1899. — 8-на, стр. 120. Цена књизи 1. круна.

2. **Медицински факултет српског универзитета.** Од Д-ра Милана Јовановића-Батута, професора Велике Школе. (Одштампано из „Просветног Гласника“). У Београду; штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. — 8-на, стр. 124. Цена 1,20 динара или 60 новчића.

3. **Постанак и развитак српске црквено-народне аутономије.** Исторично расветло протојереј Димитрије Руварац. У Ср. Карловцима, Српска Манастирска Штампарија, 1899. — 8-на, стр. 286. Цена је књизи 1 круна и 60 новчића.

4. **Развалина.** Новела из београдског живота, од Милоша Живковића. У Београду, Штампарија Светозара Николића, 1900. — 4. 8-на, стр. 141. Цена 1 динар.

5. **Димитрије Шолајић: Приповетке** (Кадет, На мазевру, На другом маршу). Издавач Милорад Ж. Ацић, тинотраф. Београд, Штампарија Светозара Николића, 1900. — 8-на, стр. 43. Цена 0,50 ил. дин.

6. **Глас.** Црквени календар са шехазмизмом Нишке Епархије за 1900. годину. Израдио уредник „Гласа“ Милош С. Анђелковић, протођакон и сулент у гимназији Краља Милана I. — Издање Духовног Суда Нишке Епархије. — Ниш, 1899. Штампарија Ђорђа Мунца. — В. 8-на, стр. 232.

7. **Мостар.** Српски цени календар за преступну годину 1900. Година II. У Мостару, Издање и штампа издавачке књижаре Пахера и Кисића, 1899. — 16-на, стр. 57. Цијена 20 новчића.

8. **Коњарство.** Написао А. Д. Загреб, штампано у Српској Штампарији, 1899. — 8-на, стр. 69 (са две слике). Цена 30 новчића. (Може се добити у Српској Штампарији у Загребу).

9. **Ботаничка башта „Јевремовац“ у Београду.** Од Жив. Ј. Јуришића. — Одштампано из „Просветног Гласника“ — У Београду, штампано у Држ. Штампарији, 1899. — 8-на, стр. 42. Са сликом ботаничке баште „Јевремовац“ (размера 1:1000). Цена?

10. **Национални репертоар К. С. Народног Позоришта.** Од Павла Поповића. (Прештампано из „Нове Искре“). Београд, Шарпа Радик. Штампарија, 1899. — 8-на, стр. 67. Цена?

11. **Иван Иванић: Вуњени и Шоки.** Историчко-етнографска расправа. Наградила „Матица Српска.“ Треће издање (са 30 слика) Одштампано из „Трговинског Гласника.“ Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1899. — В. 8-на, стр. 235. Цена 2 динара или 2 круне.

12. **Голуб,** календар (година једанајеста) за 1900. Штампано у штампарији Синова А. Зелића, у Цариграду 1899. — 16-на, стр. 138. Цена 1 грош.

13. **Летонис Матице Српске.** Уређује Милан Савић. Књига 200. За год. 1899. свезак четврти. У Новоме Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, 1899. В. 8-на, стр. 186. — Цена 70 новчића.

14. **Живот и рад Д-ра Јована Хаџића Светића.** Издање Матице Српске. У спомен прославе стогодишњице од рођења његова. У Новоме Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, 1899. — В. 8-на, стр. 134. Цена 70 новчића.

ЧИТАОЦИМА

Поред досадашњих претилатника, шаљемо овој број и многим пријатељима српске књижевности, уверени да ће својом претилатом помоћи ово наше подухвату. Молимо сваког оног који није вољан лист држати, да нам овај број врати најдаље до 1. фебруара, а све остале учтиво молимо да нам претилату у напред шаљу, јер ће лист уредно излазити у току целе ове године. Обуставе даљег шаљања почећемо од 2. броја.

Дужници за прошлу годину остављамо до 10. фебруара рок за измирење, када ћемо почети наплаћивање путем који неће бити угодан ни једном дужнику.

Власништво „Нове Искре“.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, власнику „Нове Искре“, Љубењска ул. бр. 8.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић.

Милош Велики — Штампарија Бојовића и Миџића (Кн. Спом. бр. 35.)